

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

---

3. RÆKKE. I. BIND.

REDIGERET AF

CHR. VILLADS CHRISTENSEN,

SELSKABETS SEKRETÆR.

KØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS RUD. KLEINS EFTERFØLGER (TH. SØRENSEN).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1896--98.

Fordums Folkeliv paa Mols.

(Sæder og Skikke, Sagn, Overtro, m. m.).

Samlet af Joachim Kattrup¹⁾.

I. Overtro.

Med Hensyn til overtroiske Forestillinger vil jeg først dvæle ved de gammeldags Helbredelsesmidler. Man var jo for et Aarhundrede siden i Besiddelse af saa mange mirakuløse Formularer og Regler, at Faa søgte den virkelige Hjælp hos en Læge (som vel ogsaa mange Gange var simpel nok), men derimod tyede til en eller anden »klog Kone« for at blive »læst over« eller »maalt,« eller søgte Tilflugt hos Smeden for at blive aareladt,

---

¹⁾ Ovenstaaende Optegnelser fra Folkelivet i Mols Herred slutte sig som Supplement dels til Lærer J. V. Nissens ligeartede Meddelelser fra de nærliggende Nørre og Sønder Herreder i disse »Samlingers« 2. R., 3. B., 2. H., dels til enkelte Stykker af mit i 1893 udgivne Skrift om »Æbeltoft og Omegn.« De ere efter min Tilskyndelse nedskrevne af et ungt Menneske paa 20 Aar, som kun har nydt Almueundervisning og ikke været udenfor Hjemmet; — min Medvirken har indskrænket sig til et lempeligt Gjennemsyn med lidt Ændring i Stil og Udtryk hist og her og enkelte Udeladelser og Tilføjelser. Ligeledes er Et og Andet tilføjet af nævnte Lærer Nissen i Ramten: det er mærket med et N. —

Vistoft Præstegaard i Januar 1895. L. J. Bøttiger.

hvilket denne Professionist i Almindelighed var særdeles dygtig til og tillige øvet i, da Folk nemlig skulde aarelades visse Gange aarlig — paa Armen, Foden, Panden, Tungen eller andre Legemsdele¹⁾ — for en Skiks Skyld, men dog ogsaa, fordi man troede, at Nøglen til Sundhedens Bevarelse laa i »Laaedjæned« (Ladejernet), — maaske ikke ganske uden Grund; dog var det naturligvis mest for at følge Exemplet, som det ligeledes før var med Altergangen: man skulde »aaj«²⁾ to Gange om Aaret, og dermed var den hellige Grav vel forvaret.

Der var mange Regler at iagttage ved nævnte Kure, baade for Patienten og »Doktoren.« For nogle af dem skulde Hjælpen ydes og modtages stiltiende³⁾, for andre med Formularer og Bønner af Helbrederen.

Hvad »Maalingen« angik, da bestod denne simpelthen i, at vedkommende syge Person stillede sig med udstrakte Arme f. Ex. op imod Væggen og derpaa med en (rød) Uldtraad blev »maalt« paa Kryds og tværs af en klog Kone, — under Fremsigelse af en vis Formular. I Særdeleshed imod »Mossot« og Gulsot var denne Fremgangsmaade meget brugt og virkningsfuld. Naar en Person var bleven »maalt« for en af de nævnte Sygdomme, især »Mossot«, og han vedblev at være syg, kunde det ikke være den Sygdom mere, men maatte være en anden; — saa fast var Troen paa Uldtraadens Helbredelseskraft. Af de Formularer, der vare brugelige mod Sygdomme, hidsættes tre fra Samsø (Aarhundre-

¹⁾ Var Smerten i højre Side af Overkroppen, blev venstre Fod aareladt; for venstre Ben tog man højre Arm osv. — Smeden søgtes ogsaa som Dyrlæge i Byen: alle syge Køer og Heste »slog« han »op«, ligemeget hvad Sygdom de led af. »At blive slaaret op, giver alle Tider en Forandring!« — det var og er tildels endnu en almindelig Tro. N.

²⁾ Dialektord for: at gaa til Alters.

³⁾ og paa fastende Hjerte. N.

dets Begyndelse). Paa Mols har jeg ikke kunnet opdage nogen; dog har man maaske her brugt de samme, hvorfor jeg medtager dem. Den ene lyder saaledes:

»Jesus gik ud i sin Urtegaard
og saa til sine fem blodige Saar.

Jesus tænkte ved sig selv: Guds Søn! gak stadig og strid mandig! Døden er endelig; men Glæden er evindelig.

Denne Bøn læses skal tre Gange: Naar du indgaar, naar du udgaar, naar du æder af Verdens Brød! Din Sjæl skal ikke fristes i Helvedes Glød. Himmeriges Døre skal oplukkes, Helvedes Ild skal udslukkes. I Navnet Gud Faders, i Navnet Gud Søns, i Navnet Gud den Helligaands. Amen!«¹⁾

De to følgende Remser ende ligeledes med den treenige Guds Navn, hvilket jeg imidlertid ikke anfører for unødvendig Gjentagelses Skyld.

Den anden lyder i Dialekt-Udtale:

»Mossot blywwe te Gulsot,
Gulsot blywwe te Swindsot,
Swindsot blywwe te Helsot!

Saa snaaer ska do fo Boed (Baade, Lindring),
som a kaa ræk min Hoend te Joer«.

Den tredje, ligeledes ufejlbarlige Formular er endnu mere fattig paa Indhold, hvad Mening angaar. Den brugtes til en bestemt Kvægsygd, nemlig Yverbetændelse. Naar Yveret var angrebet og hovnet, tog man

---

¹⁾ I Feilbergs »Dansk Bondeliv« S. 346 findes den samme Bøn med lidt Forandring, dog ikke i Forbindelse med Helbredelser, til hvilke den dog, efter Beretning, har været brugt meget.

en tør, ulden Klud og gned det godt dermed, medens man fremsagde følgende:

»Om, han havde de Døtre 12,
1 fra 12 kommer 11,
1 fra 11 kommer 10,
1 fra 10 kommer 9,«

og saaledes videre indtil:

»1 fra 1 kommer 0.«

Naar man gjorde dette nogle Gange, kom Yveret sig; men Helbredelsen, som skyldtes Gnidningen med det uldne Stykke, tillagdes naturligvis Formularens undergjørende Kraft.

Nedenstaaende Helbredelsesmethode er brugt paa Mols, og endda i en ikke saa fjærn Fortid, for »Natild« (en Sygdom med Udslæt).

En Mand med et Navn, der ikke maatte være Mage til i Byen, gik stiltiende ind i Sygehuset og hen til Sengen, hvor den Angrebne laa, tog Staal og Sten op af Lommen og slog Ild tre Gange over Patienten, hvorpaa han ligesaa stille gik ud af Døren igjen. Naar han var vel kommen ud, blev der gjerne rettet en Indbydelse til ham om at komme ind igjen og faa Spise eller Drikke, hvilket han saa gjorde; — nu behøvede han jo ikke længere at gaa saa forsigtig til Værks. —

Af andre Kunster til Sundhedens Bevarelse for Kvægets Vedkommende kan, foruden de i det øvrige Jylland almindelig gængse, anføres, at, første Gang en Ko skulde til Vands efter Kælvingen, skulde der ufravigeligt stikkes en Kniv i Karmen over Døren, den skulde ud af.

Det har vel ogsaa været brugt paa Grund af den

Frygt for Trolddommens Magt, der, saavel paa Mols som andre Steder, har været meget grundfæstet, hvilket foruden af det Foranstaaende, tillige kan ses af Benyttelsen af de mange »hellige Kilder«, som fandtes hist og her, blandt andet paa Vistoft og Viderup Marker. De bleve meget besøgte og vare meget virkningsfulde i det Mindste i Folks Overbevisning, og mange Syge hentedede sig »Helsen og Sundhed« paa disse Steder. Der var imidlertid — ved denne Kur, som ved de fleste andre — en hel Del Vanskeligheder at overvinde, inden man høstede Sejrens Frugter. Besøget ved disse Kilder skulde i Almindelighed aflægges tre Torsdagaftener i Træk, — naturligvis stiltiende; ellers var det Hele ingen Nytte til.¹⁾ Saa humpede Staklerne afsted; for mange, som vare »ring' gangend'«, var Vejen jo besværlig nok; men man stolede paa, at blot man ikke kom til at »forsnakke« sig, var Lønnen vis. Desværre kom Fristeren ofte i Skjælmers Skikkelse, der havde Morskab af at bringe en saadan Kildegjæst, som lykkelig havde tilendebragt de to Aftenvandringer, til at tale eller skrigte den tredje Aften, han gik paa Kildevejen og troede at staa ved Enden paa sit Besvær. Vedkommende, der saaledes var bleven narret, vendte da øjeblikkelig hjemad igjen; — nu var det Hele spildt Umage; men saa levede man i Haabet om bedre Lykke næste Gang. — Hvem, der besøgte Kilden, lagde ved Siden af den en lille Gave som Offer, enten et Æble, et Lommetørklæde, en Toskilling eller andre Gjenstande efter Behag og Ævne, for at Kildens Kraft skulde gjøre sin Virkning. Efter Kildetiden laa der da gjerne ved Kilden en lille Samling

¹⁾ Længere tilbage i Tiden var det især St. Hansaften, der benyttedes til Valfart. Der kom Syge til Vistoft selv fra Sønderherred. Til Gjengjæld toge Molboerne fortrinsvis derud. (1764).
Se »Æbeltoft og Omegn.« S. 77.

Rariteter, som i Almindelighed opsamledes med Begjærlighed af Smaadrenge, hvorved Sagerne ikke gik til Spilde, endskjøndt Æbler og lignende Ting, fundne paa saadanne Steder, ansaas for at være farlige at spise, da man derved kunde komme til at lide af samme Sygdom, som den Person, der havde efterladt dem; ligeledes vare Pengene vel heller ikke lykkebringende; men det toge de smaa Fyre ikke saa nøje.¹⁾

En Vandring ved »Maaerskjelled« (Markskjellet mellem to Byer)²⁾ besad ogsaa helbredende Virkning, naar den gjordes stiltiende; men det er dog sjældent at træffe paa oplevede Erfaringer deraf.

Der brugtes naturligvis ogsaa mange andre underlige Midler, hvoraf nogle ere gaaede i Glemme, medens andre have været saa almindelige i Jylland, at Gjen-tagelse vilde trætte.

Jeg vil derfor gaa over til Spøgelsefrygten, som her paa Egnen har været særdeles godt repræsenteret. Saasnart man hørte en usædvanlig Susen og Dundren i Luften, slog man Kors for sig; det var et ulykkevarslende Tegn, og der kunde udbrydes: »Aa, Herre Jesus! De æ Wownsjæjjer!« Dette Dialektord betyder nok »Odins Jægere.« Odins Jagt gennem Luften (»Asgaardsrej«) er jo senere bleven i Sjælland til Kong Valdemars og i Sønderjylland til Kong Abels Jagt.

I et lille Krat mellem Strands og Begtrup, Kjærsholm, har der efter gammel Tro huseret en Gjenganger, kaldet »Kjærsholmspræsten«. Maaske er der paa Stedet begaaet en Ugjærning. Det var jo saaledes, at et Menneske, der i levende Live havde begaaet en For-

¹⁾ En Del af Skillingerne tilfløde i Vistoft »Kildeblokken« (fra 1764). Se »Æbeltoft og Omegn.« S. 77 og 272.

²⁾ bedre var et trebundet Markskjel, o: hvor 3 Sogne, 3 Byer og 3 Mænds Lodder mødtes. N.

brydelse, som ikke var bleven opdaget, blev efter Døden dreven op af Graven igjen af Samvittighedens Magt for at gjøre Bod paa Gjærningsstedet. Ligeledes bleve uskyldige Ofre til truende Spøgelse-Gestalter, der agerede Gjengangere for deres Bøddler til disses store Skræk og Gru. Begge Slags Gjengangere vare lige uhyggelige at se og farlige at møde, hvorfor man i Almindelighed sørgede for at faa dem »manede« ned i Graven igjen for bestandigt, og til denne Bestilling lode i Særdeleshed Præsterne sig bruge. Saaledes fortælles om Provst Winding i Tved (1786—1807. † 1818), at han var bleven anmodet om at komme til Lyngsbækgaard for at nedmane den forrige Ejer, der var bleven vel slem til at agere Spøgelse.¹⁾ Han var villig dertil, lod spænde for og kørte hen til Gaarden, hvor han ogsaa heldig manede Spøgelset bort. Vognen havde han ladet holde udenfor Gaarden, og han havde formanet Kusken til ikke at kjøre, inden der blev sagt: »Kjør saa i Jesu Navn!« Medens Winding var inde, kom der flere Skikkelser og befalede Kusken at kjøre; men denne adlød sin Herres Befaling og blev holdende, til Provsten selv kom.

Paa Tilbagevejen opdagede Kusken, at der løb en sort Puddelhund under Axlen paa de to bageste Hjul. (Som bekjendt, aabenbarede Fanden sig gjærne i denne

---

¹⁾ Den Ejer af Lyngsbækgaard, hvis Gjenfærd her sigtes til, skal være Kapt. Iver Jakob Hanson, der i Omtale kaldes »Prokurator Hansen.« Han døde en voldsom Død i sin Stampemølle og skal derefter have »gaaet igjen,« hvorfor »Præsten Henne — da i Mørke, tidl. i Vistøft — maatte mane Liget ned i Graven, inden det vilde blive der.« (»Æbeltoft og Omegn,« S. 320). Men da denne Hanson først døde 1821, altsaa hele tre Aar efter Provst Winding, maa man antage en Forveksling i Folkemunde af Person- eller Stednavne. — Fortællingen leverer i alt Fald et Bevis paa de underlige Ting, der have været troede og fortalte Mand og Mand imellem. —

Skikkelse og er ofte bleven bemærket i den, f. Ex. under Bordet, hvor der spillede Kort). Men Provsten lod Karlen staa af Vognen, aftage det ene Baghjul, smide det op i Vognen og drive paa Hestene. Ved Hjemkomsten steg han af Vognen og bød, at denne skulde kjøres ud i Gaardens store Møddingpøl, der var som en lille Dam. Da dette var sket, lød et Skrig og i det samme faldt Axlen til Bunden, saa at Vognen kom til at hælde. Karlen spændte fra, vadede i Land og lod Kjøretøjet staa til næste Morgen.¹⁾

Om samme Provst Winding cirkulerede mangfoldige Fortællinger, der vistnok alle stammede fra den Mand, der var Kusk for ham, naar han var ude at »mane«. Og det passerede tidt; der var ofte noget galt paaferde i Herregaardene hist og her. Paa Skærsø især vrimlede det med Spøgeri i Windings Tid. Imidlertid var der den Hage ved Sagen, at Provsten bestandig skulde føre Penge med sig, naar han skulde i slige Forretninger, da Spøgelserne nemlig vare saa uforskammede at lade ham høre om Uredeligheder, som han havde begaaet i sine Studenteraar, og havde han saa ikke nogle af de tilranede Penge at kaste Gjenfærdene i Halsen, kunde han ikke bringe dem til at tie og ingen Magt faa over dem.

Fra en af hans Ture til Skærsø fortælles saaledes, at der kom to Gjengangere frem for Provsten; den ene benævnedes sig: Hr. Ro, den anden: Hr. Ewig! Men

---

¹⁾ Samme Fortælling haves i kortere og længere Form om Andre. (Mester Martin (Maturin Caspersen) i Jerne, Hr. Højer i Vindum, Degnen Gregers Graae i Skjørping o. s. v.). Jvfr. E. Tang Kristensens Jyske Folkeminder III, Nr. 298 og 311, IV, Nr. 220(!), 228 og 238 o. s. v.; — Skattegraveren IV, Nr. 33, XI. 116 og 389 o. s. v.; — Gjerdings »Hellum Herreds Beskrivelse« S. 131. —

saa dukkede en tredje op, som mælede: »Hr. Ro og Hr. Evig, dem kjende vi nok; men hvem er du?« — Og, da Provsten havde navngivet sig, begyndte Spøgelset at lade ham høre nogle af hans Synder: »Kan du huske den Gang, du bedrog den og den?« — — o. s. v. Saa tog W. en Mønt op og kastede den ind i Halsen paa Gjenfærdet, medens han fremsagde Besværgelsesformularen, for hvis Kraft de tre uhyggelige Gestalter sank i Jorden. — Mange Gange blev han forfulgt af slige Spøgelser, naar han kjørte bort; men, naar hans Befordring saa var kommen over en Aa eller Bæk, gav Spøgelset et Skrig fra sig og forsvandt; rindende Vand kunde nemlig det Overnaturlige ikke komme over; men det maatte dér opgive Forfølgelsen.

Som omtalt, var Skærsø et meget udsat Sted for slige Spøgerier. Windings Kusk fortalte om en Nat, han havde tilbragt paa Gaarden, og tilføjede, at han ikke for alt i Verden vilde ligge der én Nat til, da der hele Natten travede Hunde og andre Skabninger med gloende Øjne ud og ind, saa Situationen var langt fra hyggelig.

Som Beviser paa Windings Alvidenhed og overnaturlige Ævner fortaltes endvidere de samme Historier om ham, som i forskjellige Varianter kjendes om mange Andre andensteds: hvorledes hans Tjenestepige i hans Fraværelse tappede et Krus godt Øl af en Tønne, det var forbudt hende at røre, og maatte blive staaende i flere Timer med Fingeren i Taphullet og ikke kunde slippe fri, førend Provsten kom hjem og »løste« hende, — og hvorledes en Arbejdsmand fra Sognet, der under Gudstjenesten havde rapset en Skjæppe Æbler i Præstegaardshaven, maatte staa stiv som en Støtte ved Kirkegaardslaagen, indtil Winding, der havde holdt inde midt i sin Prædiken, slaæet i Prædikestolen og udbrudt: »Han

skal sandelig blive staaende!« —, kom ud og ligeledes »løste« denne »Bundne« med Tilføjelse af en Advarsel.¹⁾

Om Windings samtidige Kaldsfælle og Nabo, Warming i Knebel († 1819), berettes, at han »vendte« Vinden ved en stor Ildebrand, som i forrige Aarhundrede lagde Størsteparten af Dejret By i Aske, og, havde han ikke truffet det heldige Moment til at faa Vinden til at slaa om, var upaatvivlelig hele Byen gaaet op i Luer. Men til Straf og Hævn for Ildfunkerne efter Præsten, medens han kørte hjem til Knebel, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, og de ubehagelige Følgesvende surrede ham om Ørene, indtil han var kommen over »Taarmosbrouen«: rindende Vand kunde, som før omtalt, alt Overnaturligt ikke komme forbi.²⁾

Af Lægmand var der Flere, som i Tidens Løb erhvervede sig et berømt Navn og Agtelse for særdeles Klogskab ved at »vise igjen« og gjøre andre Trolddomskunster. Naar nemlig Folk eller Kreaturer bleve syge for ca. et halvt Aarhundrede siden, vare de jo i Almindelighed forhexede af en og anden Uven, der besad overnaturlige Ævner, — og af denne Slags Folk var der mange, der ikke alene bleve ansete for at kunne hexe, men virkelig selv troede det. Saa gjaldt det om at faa hentet en virkelig professionel Troldmand eller Hexemester, der kunde opdage Gjærningsmanden og afværge videre Ulykker. Det samme var Tilfældet, f. Ex. naar det ikke vilde lykkes at kjærne Smør af Fløden (i hvilket

¹⁾ Jvfr. om Mester Martin i Jerne, Hr. Peder Bondorf i Aaby, Hr. Højer i Vindum m. Fl. i Jyske Folkeminder III. Nr. 298 og 311, VI, 214, VIII, 410 m. fl. St.: I Helmuths Naturlære 1795, S. 32—33, fortælles om En, der, for at skaffe sig Anseelse som Troldmand, lejede en fattig Stakkel til at agere Syndebuk ved at staa med foregivne Tyvekoster paa Nakken.

²⁾ Efter Jyske Folkeminder VI vendte W. Vinden ved en Brand i Knebel, da Præstegaarden var i Fare.

Fald der brugtes et kraftigt, men unævneligt Middel), eller man havde Uheld paa Rejser, o. s. v.

Den dygtigste til at vide og give Raad for alle slige paakommende Tilfælde paa Mols var uden Tvivl den bekendte »Klehmen i Suetmues« (Klemens i Sortemose). Han er død for en 30 Aar tilbage.

Paa den anden Side Løgten, i Nærheden af en Mose kaldet Sortemose, laa hans beskedne Bolig, hvortil der hyppigt valfartedes, særligt for at faa ham til at vise stjaalne Penge og andre bortkomne Ting igjen, hvilket han meget godt kunde gjøre ved Siden af sin Bilæggerovn, og — hvad der var det Bedste — hans Spaadomme sloge aldrig fejl, og hans Raad vare altid de rigtigste. Der kom ogsaa Vogne kjørende efter ham, for at han kunde tage Forholdene i Øjesyn paa selve Stedet. Utallige Fortællinger cirkulerede om denne mærkelige Mand; imidlertid trænges jo slige Krøniker mer og mer i Baggrunden, hvorfor jeg kun kan anføre et Par Smaatræk, der dog vise, hvilken Magt og hvilket Rodfæste Overtroen har haft iblandt Almuen.

En Mand havde en syg Hest, hvis »Skaahnehied« (Sygdom) naturligvis var fremkaldt ved, at den var bleven forgjort. I Byen, hvor Hestens Ejer boede, var der nemlig en Husmand, som baade af andre og af sig selv blev anset for at kunne hexe; — ham var det begribeligvis, der havde øvet sine hemmelighedsfulde Kræfter paa det stakkels Bæst; men, for at faa Vished, spurgte man »Klehmen« til Raads. Denne var strax paa det Rene med Sagen; han gav Vejledning om Hestens Kur og tilføjede, at den Første, der kom for at høre til dens Befindende, var Ugjærningsmanden; thi Dyret var selvfølgelig forhexet af en eller anden Uven. Næppe var Manden kommen hjem igjen, før fornævnte Husmand, der var af en meget nysgjerrig Natur, indfandt sig i

Stalden for at faa at vide, hvordan det var gaaet. Men da han træder ind ad Døren, griber Gaardmanden, der ser sin Hests »Skaahmand«¹⁾ for sig og sin gamle Mistanke bekræftet, en Pisk og driver med velrettede Slag og hehørige Skjældsord den forbløffede Hexemester ud af Gaarden. Denne burde være bleven klog af Skade og ikke oftere have pralet af sine indbildte Ævner; — dette skete imidlertid ikke, hvorfor han en anden Gang kom i omtrent samme Situation, ogsaa paa Grund af »Klehmens« Alvidenhed.

Denne var bleven hentet for at give Raad i en lignende Sag i samme By. Da han var færdig, kørte en Karl ham hjem; men hele Vejen fra Byen og om efter Løgten til mærkede Karlen, at der kom en Mand bag efter dem, og trøede at kunne se, at det var den ommeldte Husmand, der saaledes havde maattet underkaste sig den mægtige Hexemester. Da Klemens var kommen hjem, bad han Karlen lægge Mærke til den første Mand, han mødte paa Hjemvejen indenfor sin egen Bys Markgrænser; denne Person var da »Skaahmanden.« Det blev ligeledes den arme Husmand, hvilket ikke var saa underligt endda; thi hans Ejendom dannede Grænsen for Byens Jorder ad den Kant! —

Der behøvedes ikke meget, naar først Troldmanden var bleven berømt, til at bekræfte hans Ufejlbarhed. Saaledes fortalte en Mand, at han en Gang stod ved et Færgested og ventede paa »Klehmen«. Da denne kom til Bredden, udbrød Manden: »Aa! min kjære Mand, a har ventet Dem med Længsel!« — Og »Klehmen« svarede strax: »A har kunnet mærke det!« — Det var jo, efter Mandens Mening, et glimrende Bevis for hans Al-

---

¹⁾ »Skademand« — Udtryk for den Person, der mistænktes som Hexemester.

videnhed. Man vil saaledes se, at denne Klemens besad en stor Portion Fiffighed, hvilket vel ogsaa mange Gange gjordes behov i hans Haandtering.

Blandt hans Kurmetoder kan nævnes, at han ved visse Lejligheder ordinerede Strygning med Hænderne paa Patientens blottede Legeme (altsaa en Slags Magnetisering) — under Fremsigelse af en halvt meningsløs, halvt bespottelig Remse.

Som Tillæg til Ovenstaaende anfører jeg følgende kuriøse Fortællinger, som jeg har hørt af en »Hexemesters« egen Mund. Denne Mand var, ligesom ovennævnte Husmand, stolt af sin »Brømmelse« som »klog Mand«; — og man maa indrømme, at han besad en god Del Forslagenhed og Snildhed. Hans Beretninger ere vel nok fremførte med »Løgn og Omkostninger«; men de afgive dog et lille Tidsbillede af gamle Dages Tankesæt.

Den ene Fortælling lyder med Mandens egne Ord saaledes:

»Saa æ der en Awten, mæ aa Ras Skomagger aa hans Søn Fredderik, wi sedder aa fo wos en Dram! (Ras Skomagger, han wa no krøllhoret, aa hans Søn Fredderik wa værkbrudden — de mo I no mærk Jer!) Saa sejer a te Ras Skomagger: »Hør, Ras Skomagger!« sejer a, »ska wi no it følles ad op po Kjerkgoren, saa skal a wihs dæ den Slemm!« Saa fulles mæ aa Ras Skomagger aa hans Søn Fredderik ad op po Kjerkgoren. Den Gang wi saa wa kommen op po Kjerkgoren, saa gor a hen aa blæser tow Gang' ind ow Kjerkinøggelhwolt!¹⁾ Saa sejer a te Ras Skomagger: »Hør, Ras Skomagger!« sejer a, »naar a no blæser den tredie

---

¹⁾ Kirkenøglehullet. — Dialekten i denne Fort. er fra Følle-Kanten.

Gang ind ow Kjerkinøggelhwolt, saa komme den Slemm aa stelle sæ lihg foran dæ; men do mo pas po, aa la ham go om we din høwwer Sih (faa we din venster, dæe sedde dit Hjaahrt!); — saa haa han ingen Majt øwwe dæ!« Saa sejer a: »Ex! prex! pratus! coratus! — dommeridatus!« — Aa dengang a had saae¹⁾ di latinsk Ord, saa løv Krøllnak, — aa bag ætte ham løv Skøwsak!« — — —

De turde altsaa ikke oppebie Fandens Tilstedekomst, hvilket vel heller ikke havde været raadeligt; thi efter en saa kraftig Formular og den ufejlbarlige Blæsen i Kirkenøglehullet maatte han jo utvivlsomt være kommen til Stede.²⁾ — Denne Historie er sagtens en »And«; men efterfølgende er vistnok en virkelig Begivenhed.

Hos en Kjøbmand i N. (Byens Navn vil jeg ikke nævne) var der blevet begaaet et Pengetyveri, uden at han kunde begribe, hvem Tyven var. Saa lod han gaa Bud efter vor ovenomtalte Aandemaner og tilbød ham 40 Daler, hvis han kunde skaffe ham Sagen opklaret.

¹⁾ sagt.

²⁾ Ved at fløjte om Aftenen mente man ogsaa at kunne kalde Fanden til sig, hvorfor de Gamle advarede Ungdommen mod at øve denne Idræt. — »I Egnen ved Æbeltoft, Grenaa, Ribe og Haderslev troer man, at Fanden gaar bag ved den Fløj-tende og spytter ham Blod i Nakken.« (N.)

»I Tøstrup vare to Koner oppe ved den indre Kirkedør (ikke: Vaabenhusdøren) for at fløjte tre Gange i Nøglehullet og derved kalde den Slemme frem, for at han kunde trække et vanført Barn igjennem en Grøntørv. Dette foregik 1831, og en af Konerne har selv meddelt mig det. Hun fløjtede; men den anden Kone blev bange og løb sin Vej; herover gav Bar-net sig til at skribe, og hele Forsøget var til ingen Nytte. — Flere Steder baade i Sønder- og her i Nørreherred har jeg hørt Tale om, at Djævelen paa den Maade kan tvinges til at udføre adskillige Ting.« N.

Dette forhandlede de om i Butikken, hvor Handelsbetjenten stod og hørte meget opmærksomt efter. Da siger den kloge Mand: »Hør, Kjøbmand! lad os gaa hen i Magasinet; her er der for mange Øren tilstede!« Saa gik de hen i Kornmagasinet, som laa i den samme Bygning. Mirakelmanden hørte listende Trin oppe paa Loftet, saa vidste han, der var en Lurer, — og det var just tilsigtet. Købmanden var meget tunghør; den anden raabte derfor højt og med en truende Betoning: »Førstkommende Torsdag, dersom Gud vil, at det bliver Solskinsvejr, saa vil Tyven selv komme og aflevere det Stjaalne, eller ogsaa skal der blive sat et Mærke paa ham, saa han er let kendelig overalt!« — Efter denne Salve, der med Vilje blev fremsat saa højt, at Lureren kunde høre den, gik Begge tilbage igjen, medens de listende Fjed ligeledes toge Vejen til Butikken. Da de to Mænd kom ind, stod Handelsbetjenten paa sin Plads; den fremmede sagde Farvel og gik. Allerede næste Morgen fandtes de stjaalne Penge; Hexemesteren fik »for ølleve Mark udow Butikken«; mere vilde han ikke have af den taknemlige Kjøbmand; men af Handelsbetjenten fik han ogsaa en Kjendelse, saadan lidt »gedulgt«, — for visse Aarsagers Skyld.

Af denne Slags Hexemestre var der ikke saa faa, der endog dreve det vidt — næsten til at skræmme Livet halvt af Folk; men man vilde jo bedrages i hin overtroiske Tid. Der kom forøvrigt mange pudsige Scener frem paa Grund af den overdrevne Spøgelsefrygt om det end ikke gik saa vidt som med Manden, der om Natten hørte Yderdøren gaa og troede, det var den Onde selv, der kom og vilde have fat i ham. Han lagde sig da i en Hast indenfor Konen, op til Væggen, idet han skubbede hende ud paa sin forrige Plads og tænkte

— som han siden fortalte: — »kommer Fanden herind, saa skal han tage hende først!« —¹⁾

Ja, der var en forfærdelig Skræk over Folk, af Frygt for de onde Magters Spil, hvilket, foruden af Ovenstaaende, vil fremgaa af det Følgende.

En slem Sygdom for Smaabørn var det, naar de vare blevne »øwwersit« (oversete). Denne Trolddom fremkom, naar et Barn om Aftenen blev klædt af og da blev betragtet paa sin nøgne Krop af en eller anden Fremmed, der ulykkeligvis, baade for ham selv (thi man kunde ikke gøre for det) og andre, besad den Egenskab ved sit Blik at kunne gøre Smaabørn Skade, naar han saa paa deres blottede Legeme. Det var meget almindeligt for en Menneskealder siden, naar man spurgte om, hvad et sygt Barn fejlede, da at faa det Svar: »Ja, de æ saamænd bløven øwwersit, aa a wed aasse godt, hwem Skaahmanden er; men hwa, han kaa jo it gø for'ed!« — Og Mødrene advarede indbyrdes hverandre imod at klæde Børnene af i Fremmedes Nærværelse; det var jo ikke godt at vide, hvad der kunde hænde!²⁾

Af andre overtroiske Smaatræk anføres følgende.

Naar man havde spist Sild³⁾, Torsk o. l., skulde man knække Rygbenet, inden man lagde det fra sig;

1) Bagefter opdagede Manden, at det havde været en Hund, der om Natten var kommen gjennem Yderdøren og havde holdt Spektakler i Gangen. Forresten var det ikke saa sært endda, om Manden var nervøs; thi Dagen før havde En hængt sig i Huset.

2) Nærbeslægtet med Angsten for »Overseen« var den Frygt, som gav sig tilkjende paa det af Folk fra Mols, Sønder- og Nørreherreder besøgte Maarupvad Marked, naar En, der ikke vilde handle, gav sig til at stryge med flad Haand hen ad det falholdte Dyrs Ryg: man troede, at visse Folk, uden at ville eller vide af det, kunde stryge Huld og Held bort. N.

3) Sildens Svømmeblære kaldtes »Kohlen« (Kolden). Spiste man den, fik man Koldfeber.

ligeledes maatte ingen Kniv ligge paa Ryggen; — ellers vilde der i begge Tilfælde blive Ufred i Huset. Det samme blev Følgen af, at man ikke knuste Æggeskalterne, men kastede dem hele ud. Naar man om Aftenen eller Natten gik paa en Vej, skulde man helst vandre i det højre Hjulspor; thi midt paa Vejen og i det andet Spor maatte Ligskaarerne have Plads til deres natlige Færd; — disse Spøgelsetog vare kun synlige for Folk, der vare fødte paa Højtidsaftener.

Natten før Solhvervsdag, »næe Swollhwarred, de gæer,« mente man, at hele Jorden rystede, hvilket kunde mærkes, naar man lagde Øret til Jorden: der kunde da høres et svært Drøn. Der var flere, der satte et fuldt Glas Vand i Vinduet den Nat: der var da altid spildt noget om Morgen.

Et udmærket Middel mod Tandpine var, at Vedkommende tyggede et Stykke Smørrebrød og derefter spyttede det ud i en Myretue; det hjalp i Almindelighed godt. — Naar Hunden og Katten bleve ældre end 10 Aar, levede de »paa Mandens Alder«; d. v. s., at jo længere Dyret levede, desto kortere blev Herrens Levetid; derfor maatte man passe at dræbe det inden den Tid.¹⁾

Naar Hovedet blev hedt paa Folk, eller der mærkedes Susen og Ringen for Ørene, var det et sikkert Tegn paa, at Vedkommende var Gjenstand for Bagvaskelse et eller andet Sted.²⁾ Usædvanlig Hikken betød, at man i det Øjeblik var Gjenstand for Omtale; der kunde da udbrydes: »Saa, no snakke di om mæ igjen, — hue de no er!«

Kom man til at spille Salt, blev Ens Kjæreste utro;

¹⁾ »Dania« I, 4. S. 281 (fra Vestsjælland).

²⁾ Man skal da tænke sig om i en Fart, og den, man tænker paa i det Øjeblik, Ringningen hører op, er den Talende. N.

— det samme var Tilfældet, naar man tabte Strømpebaandet eller Forklædet. — Et Stykke Brød eller en Kniv, der blev nedgravet i Jorden, mente man, kunde i Tidens Løb blive til Guld. — I Høsten, naar man havde gaaet den sidste »Sko« (Skaar) for Dagen, eller naar man havde opmejet, skulde man stryge Leen med Strygestikken, inden man tog hjem; ellers tog Fanden Æggen af den om Natten, saa at man ikke kunde slibe den skarp tiere. — Man maatte aldrig plukke Græs paa Marken; thi saa kom Kørerne til at malke Blod o. s. v.

En smuk og ret ejendommelig overtroisk Forestilling var, at man troede, der var en Afbildning af Vorherres Ansigt paa hver Rugkjærne. I den ene Side af den spidse Ende er der et Indtryk paa langs af Kjærnen, spidst til begge Ender og buet paa Midten, saa at det med lidt Fantasi til Hjælp godt kan ligne et Gammelmandsansigt med langt, tilspidset Skjæg; — det, antog man, var Vorherre, der havde mærket hver Kjærne med sit eget Billede.

En Mærkelighed fra den overtroiske Tidsalder er »Himmelbrevene«, hvoraf flere Hjem besad de oprindelige eller Afskrifter. Som Navnet antyder, udgaves de for at være nedfaldne fra Himmelen, og de indeholdt i Almindelighed Formaninger angaaende Hviledagens Helligholdelse, Forhold til Medmennesker, o. l.

Enkelte — deriblandt et, der var »fundet« paa Fyen — beskyttede tillige Besidderen mod »Vandsvaade og Ildebrand«; men det var kun Undtagelser.

Øverst paa disse »Himmelbreve« var et Billede: en Engel, blæsende i en Trompet o. l. Begyndelsen lød t. Ex. saaledes: »Himmelbrevet er skrevet med gyldne Bogstaver og svæver over Daaben i den hellige Skt. Michaels Kirke i Skt. Germain; det viger tilbage for

den, som vil røre ved det, men aabner sig for den, som vil afskrive det« o. s. v.

En nu afdød Mand paa Mols, der har ejet et Himmeibrev og baaret det paa sig til sin Dødsdag, troede fuldt og fast paa dets Kraft. Han havde engang bundet det paa en Hest og vilde skyde den; men skjøndt han var en god Skytte, var det ham dog en Umulighed at skyde Dyret. Han ytrede derfor tidt, at de maatte — som han kunde bande — godt skyde paa ham; thi han var ganske skudfri, saalænge han bar dette Brev.

Foranstaaende, som yder et lille Bidrag til Overtroens Historie paa Mols, kunde vistnok suppleres med meget hist og her fra, da denne Mark er temmelig rig at bearbejde, saavel her paa Egnen som andre Steder i Landet; men jeg tror dog, at det væsentligste af det, som er bevaret fra Forglemmelse, er medtaget.

---

2. Betlere og bekendte Personer.

Paa Mols var der først i dette Aarhundrede en Masse omvankende Tiggere, der tiltrods for Stodderkonger og Sognefogder vandrede rundt for at bjærge Føden »i Guds Navn«. Ældre Folk kunne tydeligt erindre fra deres Barndom flere af disse Betlere, især dem, der besad en vis Originalitet.

Der var f. Ex. »Halmbløseren«, saa kaldet, fordi han efter Sigende havde været Halvmaaneblæser ved Grev Scheels Musikkorps (Halvmaanen var et stort, halvrundt Signalthorn). Manden var en sølle, pjaltet Stakkel, der altid bar sit Instrument med sig og blæste for Folks Døre, »saa det klirrede i Ruderne«. Han fik saa et

Stykke bart Brød i sin Tiggerpose, hvorpaa han med Tak humpede videre, efterfulgt af Drengene, der dog, af Frygt for Trompetens frygtelige Toner, holdt sig i tilbørlig Afstand.

Der var desuden tidt noget hemmelighedsfuldt ved disse omstrefjende Personer, blandt hvilke der fandtes flere med »overnaturlige« Ævner til at kunne hexe, vise igjen o. s. v. Den vildeste i den Retning var en gammel Betler, der bar det ejendommelige, men lidet smigrende Navn »Snot Thammes«. Han bar altid en stor firkantet Kasse paa Ryggen, i hvilken han formodentlig samlede sine Almisser sammen; men blandt Børnene især var der knyttet til samme Kasse allehaande overtroiske Forestillinger, saa at ingen dristede sig til at røre ved den eller komme i Nærheden af den, naar han sommetider lagde den fra sig, medens han gik om i Byen. De fleste nærede en dyb Respekt for hans »Alvidenhed«, og han nød næsten den samme Anseelse i den Retning som den berømte »Klehmen i Suetmues«. Han var en Nordmand af Herkomst og fulgtes tidt med et Kvindfolk (maaske hans Kone), som blev kaldet »Ærlig Greht«. Forresten fristede han tilsidst den Skjæbne at dø i en Landevejsgrøft ved Randerskanten; — denne Død havde han for længe siden forudsagt sig selv! — Engang blev han, efter Anordning af Chr. Leemeier i Strandsgaard († 1843), paagreben i Strands og af nogle Mænd ført udenfor Sognegrænsen; han ytrede da undervejs: »Det er en stor Ære, I gjør mig, saaledes at ledsage mig paa Vej, og det skal nok blive betalt; — men det skal svie!« — Siden den Dag var Leemeier aldrig frisk, — et noksom gyldigt Bevis for Betlerens mirakuløse Egenskaber.

Lige til for en Snes Aar tilbage, da den faste Stamme uddøde, vare nedenstaaende Tiggere godt kjendte paa

Eggen. Ingen af dem besad overnaturlige Egenskaber som den fornævnte, men udmærkede sig blot ved i Almuens Tale at have ejendommelige Til- eller Øgenavne, saasom »Ryw Else«, »Grejs Katrin«, »Fjet-Else«, »Hans Skiwalder«, »Dawle Maren«, »Lammend Laus«, »Andes Hjelmagge«, »Waaendt Laus« o. s. v. Flere kom parvis, saaledes Ægtefolkene: »Skwat Berred aa Grot Laus« og »Kokholm aa Stine«, samt »Taterfolkene«, to smaa sortsmudsede Kvinder af Zigøjnerracen. — Dette Greb i Bunken vidner om, at Mols har været ret godt besøgt af slige beklagelsesværdige Hjemløse.

I Æbeltoft levede Italieneren, Barber Majlænder¹⁾ (Mejlender), en i flere Henseender original Person, der havde ført et meget bevæget Liv. Han plejede selv at sige, at han »havde tjent siv (7) Konger mæ jenne (et) Par Skow (Sko)!« Hermed vilde han sige, at han — der havde gjort sig en Profession af at lade sig hværve — havde brugt den fiffige Skik at desertere strax efter Modtagelsen af Solden fra et Kongedømme til et andet, hvorved det havde været ham muligt at staa under saa mange Konger i den korte Tid, et Par Sko kunde slides op i. Paa denne Maade arriverede han til Danmark, hvor han vilde have brugt den samme Trafik, men blev paagreben som Desertør, dømt efter Datidens barbariske Skik til at løbe Spidsrod og derefter tvungen til at tjene sin Tid ud. Efter denne Tur blev han her i Landet til sin Død. Han havde flere originale Særheder og er derfor bleven et Samtaleæmne i Æbeltoft.

En Vægterkone (»Vægterkjællingen« kaldet), som 1760 blev henrettet ved Æbeltoft²⁾, maa have været en forstokket Natur, efter hvad der fortælles. Hendes sidste

1) † 1797. Se »Æbeltoft og Omegn« S. 263.

2) Se »Æbeltoft og Omegn« S. 299.

Ord ere gjenfortalte fra Mund til Mund gennem Slægterne og ere Vidnesbyrd om en sørgelig Dødsforagt og Galgenhumor. Da man kjørte hende paa Kærren ud af Æbeltoft og hun saa', hvor Folk skyndte sig for at komme betids til Henrettelsen, raabte hun til dem: »I behøwwe sgu it aa skønd jer saa stærk; — de blywwer it te noued, fæn (førend) a kommer!«¹⁾ — Dengang hun havde besteget Skafottet, sagde hun til Herredsfogden, der havde dømt hende: »De her æ, min Siel aa min Saaelighied, it ætte uer Ord aa Owtaahl, min gue Hr. Bifowwed (Byfoged)!« — Han havde nemlig lokket hende til at bekjende, imod at hun skulde slippe fri for Straf, hvilket Løfte han vist ikke har følt sig særlig forpligtet til at holde. Imidlertid var hun heller ikke mere forknýt ved Afskeden fra Livet, end at hun raabte til Mængden: »Haaer I no nouen Grin (Gryn), faa no kaan I. min Siel aa min Saaelighied, snaae fo Pøls (Blodpølser)!« Da hun lagde Hovedet paa Blokken, sagde hun til Skarpretteren: »La mæ no si, at Han sette met Houed gjæwt o Staaeg (Stage), saa a kaa kihg lihg ind o Bøjen« — —

3. Sagn og Beretninger.

Marsk Stig.

I en forøvrigt tarvelig, vistnok utrykt Sang til Æbeltofts Pris lyder et Par Linier saaledes:

¹⁾ Da H. C. Andersen i Eventyret »Fyrstøjet« har benyttet den samme Replik, og han vel næppe kan antages at have faaet den fra Mols, hører den formodentlig til den Slags Ytringer, som tillægges flere forskellige Personer. Med Hensyn til nærværende Tilfælde har Meddeleeren oplyst, at han har hørt Fortællingen af sin Fader, der atter havde hørt den af sin Moder, som var født i Æbeltoft 1789. Red. Anm.

»Hjelm — et Kullen i det Smaa! —
 Marskens Fæstning! — Kongen laa
 Udenfor: »Ej bort han slipper!« —
 Alt i Voven hist han vipper:
 Bølgeridder Afsked vinker,
 Mens i Haanden Daggert blinker!
 Kongemorderen et Ly
 Fandt i Elsegaardes By; ...«

Herved sigtes til et lokalt Sagn, som fortæller, at da Marsk Stig Andersen ikke længere kunde forsvare sin Borg paa Hjelm, der ligger en halv Mils Vej fra Fastlandet, betroede han sig til Havet i Tillid til, at hans Hest kunde holde ud, og da denne udmattedes under den lange Svømmetur, ansporede han den til yderste Kraftanstrængelse ved gjentagende at stikke den med sin Kniv. Den naaede alligevel ikke helt over til Kysten ved Elsegaarde, men kom den dog saa nær, at Marsken ved egen Svømning kunde naa Land. — Et andet Sagn (— meddelt af N. —) siger, at da Stig boede i Djursland, havde han hver Sommer Heste paa Græs ovre paa Hjelm. Naar disse ankom om Foraaret til Havmøllen, svømmede de over til Øen, mens Marsken selv red foran et Stykke ud i Havet. Paa samme Maade hentedes de om Efteraaret. (Jvfr. om Stutterihingsten fra Estrup S. 39 i »Æbeltoft og Omegn«.)

Dronningens Fægtemester.

Om en af Skærsø's tidligere Ejere, Falk Gjõe¹, lever eller rettere levede der i Folkemunde et Sagn, for

¹) Hvilken Falk Gjõe, der menes, enten F. Mogensen Gjõe († 1554) eller Sønnen Falk Falksen G. († 1594), vides ikke; men sandsynligvis knytter Sagnet sig til en af de to. Efter Sagnet skal

hvis historiske Rigtighed man savner Bekræftelse, men som er ganske karakteristisk for hin svundne Tid. Sagnet fortæller:

Engang levede paa Skærsø en Herremand ved Navn Falk Gjõe, ædel og velbaaren og i høj Gunst ved Hove, da han, som Dronningens Fægtemester, udøvede en vis Indflydelse. Imidlertid herskede der nogen Rivaliseren mellem ham og Kongens Fægstelærer, hvilken Skinsyge blev øget og næret fra Kongens og Dronningens Side, idet hver især var stolt af sin og fremhævede dennes Dyder. Der blev da besluttet, at de to Fægtemestere ved næste Turnering skulde vise deres Kunst og tage en Dyst med hverandre, at man kunde se, hvilken der var den ypperste.

Men

»Mandelist er vel behænde,
men Kvindeliste er uden Ende«,

siger det gamle Ordsprog. Dronningen fik et Indfald, hvorved hun mente at kunne værne sin Fægtemester og forbløffe den anden. Hun tog til den Ende Falk Gjøes Vams og udstoppede den med Dun og Fjer, hvorpaa hun befalede ham at tage den under Rustningen paa Turneringsdagen. Denne oprandt. Alle de højbaarne Fruer og Jomfruer sade, tilligemed Kampdommeren, paa Balkonen, der indhegnede Rendebanen, hvor de to Ri-

---

det være »Dronningens Fægtemesters« Ligsten, der findes i Draaby Kirke, — og denne er den ældre Falks, der nævnes blandt Hofsinderne under Otto Rud; men til Sønnen henhører Fortællingen om, at han har faaet Tømmeret til sin nye Lade af Kong Chr. 4., fordi han i Dystløb havde overvundet en fremmed Ridder; Sagnet kan da ligesaa godt møntes paa ham, da det hverken nævner Aar eller Tid. (Se »Æbeltoft og Omegn«, S. 304—7, og Biogr. Leks. VI, 65 flg.)

valer traadte frem og beredte sig til Kampen. Da denne begyndte, stak og slog Kongens Fægtemester saa vældigt, at han borede sit Sværd dybt ind i Falk Gjões Side. Men, da han trak Sværdet ud og vilde juble over sin Sejr, fløj de fine Dun og Fjer ham imøde og indhyllede dem begge, saa han højst forundret trak sig tilbage. Da raabte Dronningen, klagende paa Skrømt: »Nu flyve Fjerene, min Tro, af Falken!« Men i det samme benyttede denne Øjeblikket og fældede sin Modstander, hvilket belønnedes med Klap fra Damerne og mest fra Dronningen, der saa sin List lykket efter Forventning.

Hr. Sandbergs »Død«.

Indtil for ca. 50 Aar siden hang en stor, med forgyldte Bogstaver prydet Silkefane i Tved Kirke. Stangens ene Ende var fastgjort ovenover Kordørens Hvælving, og Fanen var saa bred, at den strakte sig hen til Midten af Hvælvingen i Koret; underneden den udfoldede Fane var der ikke stort mere end Mandshøjde. Dette store, kostbare Flag var et Mindesmærke over den Anders Sandberg til Kvelstrup¹⁾ († 1677), om hvem Almuesagnet fortæller, som følger:

Under en Krig med Sverrig i Kong Christian den Femtes Tid havde Hr. Sandberg en Dag, der afholdtes et stort Slag, holdt sig og sine Folk afsides under en Bakke for ikke at deltage i Slaget. (Efter Sigende havde

---

¹⁾ Paa en gammel, falmet Dug af rødt Fløjl, som laa paa Tved Kirkes Alter, til den i Trediveerne blev borttagen og tilintetgjort, stod — efter et Øjenvidnes Beretning — med sølvbroderede Bogstaver et »A. S.« og et »G. K.«, hvilket betegnede Anders Sandbergs og Hustrus Navne; de have altsaa skjænket Dugen.

S. ligesaa mange Godser i Sverrig som i Danmark, hvorfor han ingen Interesse havde af Krigens Udfald.) Dog: til al Ulykke kom Kongen hændelsesvis forbi Stedet, hvor Herremanden var krøben i Skjul, og spurgte, hvi han stod der. Ordskiftet mellem de To er ikke bekjendt; men Sandbergs Svar gik ud paa, at han havde staaet der hele Dagen, hvorpaa Kongen forbitret red bort. Der blev nedsat en Ret, og Sandberg havde efter al Sandsynlighed mistet baade Liv og Ære, hvis Dommen var bleven fældet; men inden det kom saa vidt, »døde« Sandberg og blev med stor Pragt bisat i Tved Kirke; den store, med Inskriptioner forsynede Fane blev op-hængt som et Gravmæle over ham; — Skinnet var red-det! Men der var Flere, som mente at have sét den formentlig døde Herremands Skikkelse lyslevende paa Kvelstrup flere Aar efter; og der mentes derfor, at han, for at redde sin Hals fra Bøddeløxen, havde ladet en tom Kiste begrave og derved faaet Rygtet om sin Død udspredt!¹⁾

---

¹⁾ Af Historien, der berigtiger Sagnet paa flere Punkter, vides, at Generalmajor A. Sandberg havde Kommandoen over venstre Fløj i Slaget ved Lund $\frac{4}{12}$ 1676 og viste sig der baade modig og virksom; da Fløjen var slaaet paa Flugt af de Svenske og opløst, mødte Kongen S. Nord for Lødde Aa og opfordrede ham til at samle de slagne Delinger og vende tilbage til Slagfeltet, hvad S. fandt ugørligt, hvorfor Kongen red videre ad de Flygtendes Vej til Landskrona. Efter Slaget anklagedes S. for Pligtforsømmelse før og efter venstre Fløjs Deltagelse deri, og Krigsretten fradømte ham Ære, Liv og Gods; men Kongen formildede $\frac{7}{5}$ 1677 Straffen til Embedsfortabelse. Endnu samme Aar døde S. paa sin Fædrenegaard Kvelstrup. Jvfr. C. J. v. Arenstorffs Forsvarsskrift for »Generalerne Friderich og Carl v. Arenstorff«.

En Troldhøj paa Helgenæs¹⁾.

Imellem Borup og Esby ligger en stor, kegleformig, lynggroet Bakke, benævnet: »Drødhøuen« (Drødhøjen). Til denne knyttede sig flere underlige Beretninger og megen Overtro, som f. Ex. at den sommetider hævdede sig paa gloende Pæle o. l. I den antoges store Skatte skjulte, holdte i Forvaring af Bjærgmanden og ikke til at faa fat i for Menneskehænder, med mindre der gravedes stiltiende tre Torsdagnætter i Rad. Blandt dem, der prøvede det, fortæller et Sagn, var i de rigtig ældgamle Dage tre Mænd fra Borup. Disse havde »set Lys« brænde paa Højen, og de prøvede da deres Lykke. De gravede én Torsdagnat, og den næste med; hver Nat kom der store, gruelige Spøgelser frem og vilde forskrække dem eller lokke dem til at tale; men alt forgjæves; — Mændene tav og arbejdede videre, og den tredje Nat kronedes deres Anstrængelser med Held, forsaavidt de mærkede Spaden støde imod noget haardt, klingrende Metal. Det var Bjærgmandens Skatkiste. De hev og sled i den og vare nærved at have faaet den op for Dagens Lys, da der skete noget, som tilintetgjorde deres Forhaabninger. Der kørte en Plov rundt om Højen i det samme, trukken af fire Kokke (Haner), og da den havde kørt tre Gange rundt, sprang den ene Kok i Vejret og galede saa højt og gjennemtrængende, at den ene af Mændene uvilkaarligt udbrød: »Det var da et fandenste Galen af en Kok!« Dermed svandt hele Herligheden; Kisten styrtede ned i Hullet igjen, og da de saa' sig om, stod hele Borup By i lys Lue. De ilede hjem for at slukke; men, da de kom til Byen, var der

---

¹⁾ En anden Troldhøj var »Lojjenhøw« (Loddenhøj) imellem Tillerup og Eg. Den hævdede sig ogsaa paa gloende Pæle, og alskens Troldtøj dansede under den.

ikke Spor af Ild at se. Da skjønnede de, at Troldene havde narret dem, og — ganske rigtigt, — da de ilede tilbage til Højen, var hele deres Arbejde udslettet, saa det ikke var dem muligt at finde Stedet igjen, hvor Skatten laa, og Ingen har fundet det siden. —

Kæmpen.

Paa Strands Mark ligger en Kæmpehøj, paa hvis Top der som Gravminde er opsat tre, lidt skraaspidsede Stene med en meget stor Sten som Overligger. Om samme store Sten ved Folkesagnet at fortælle, at den er baaren til Stedet af en Kæmpe, som har taget den paa Hovedet og støttet den med sin ene Haand, for at den ikke skulde falde til Siden. Endnu ses i Midten af Stens Underflade et Aftryk af Kæmpens Hjerneskal, som har været saa haard, at den ved Vægten af Byrden har sat Mærke i Stenen. Ligeledes har hans Haand, som brugtes til Støtte, efterladt et varigt Mærke, idet der — med lidt Fantasi til Hjælp — ses fem Finger-Aftryk i nogen Afstand fra Hovedmærket.

Muffen.

For mange Aar siden — i Begyndelsen af dette Aarh. — laa ved en Luge i Helgenæs Kirkes Loft en sort, lodden Gjenstand, som intet Menneske turde nærme sig, og som Ingen vidste, hvad var, men som antoges at være Djævelen i egen Person, der her havde taget Plads til Skræk og Advarsel for Menighedens mindre troende Medlemmer. Saa traf det sig, at en ny Murmester bosatte sig paa Helgenæs og fik overdraget at skulle restavrere Kirken lidt hist og her, ind- og udvendig. Han fik desuden det Hværv af Præsten, at han —

hvis han turde — skulde se at faa Lugen lukket i Loftet og Gjenstanden borttagen, for at den ikke oftere skulde forstyrre Menighedens Andagt. Jo, han var ikke bange, om det saa var for den Lede selv. Da han nu skulde til at se lidt nøjere paa den i saa mange Aar frygtede Ting, som han holdt i sin Haand, viste det sig, at det slet og ret var — en Muffe, fuld af Penge. Præsten fik Muffen, og Mureren Pengene, da det ikke kunde opspores, hvem der havde lagt dem der. Der mentes, det havde været en Præst paa en Krigs Tid, der af Frygt for Fjenderne havde valgt en Muffe til Gjemmested for sine Penge og derefter lagt dem op paa Kirkeloftet, hvor de havde henligget urørte den lange Tid, da Ejermændene maaske var bleven myrdet¹⁾ eller paa anden Maade forhindret i atter at sætte sig i Besiddelse af sin gjemte Skat.

Hvalerne.

Nærmest som et Kuriosum anfører jeg følgende snurige Historie. En gammel Mand fortalte, at længe før hans Tid var der en Gang inddreven en Hval paa Begtrup Strand, ved Særbæk. Den var levende, men var paa Grund af Faldvande kommen til at staa paa Grund, da den havde vovet sig for langt ind. Der samledes selvfølgelig en Masse Mennesker for at nyde det sjældne Skue; og, da det var Folk med praktisk Sans, begyndte man at skære løs i Uhyret for at redde det mest mulige af den dejlige Spæk, — efterat man havde gjort solide Reb fast paa Hvalen og faaet den trukken nærmere Land ved Hjælp af 6 Spænd Heste. Der holdt nu Vogne

---

¹⁾ Præsten Oluf Dall paa Helgenæs blev skudt af de kejserlige Tropper ca. 1628.

parate til at paalæsses det afskaarne Kjød, og den arme Hval maatte ofre 18 Vognlæs af sit Legeme til de begjærlige Findere, inden de — nødtvungne — holdt op med det indbringende Arbejde. Der hørtes nemlig en stærk Susen og Brusen ude ved »Rønnen«¹⁾; en anden Hval kom svømmende indefter, idet den med høj Snøften kaldte paa sin fangne Mage. Ved at høre dette, fik denne Nykker, og, da Vandet i »meller Golaw«²⁾ var steget noget, sprængte den Fortøjningen og fo'r ud ad Rønnen til, hvorefter begge Hvalerne snart vare ude af Vigen; men Bjærgerne toge velfornøjede hjem med deres 18 Læs Spæk, glade over at have benyttet Lejligheden.

Stærke Morten.

I Vistoft Præstegaard tjente engang en Karl ved Navn Morten, som paa Grund af sine ualmindelige Legemskræfter blev kaldt »Stærk Mueten« (stærke Morten). Om ham fortælles følgende Historie. Han var en Dag kjørt til Mølle med 10 Tdr. Korn, hvilke han ogsaa fik maledet, hvorefter han begav sig paa Hjemvejen fra Femmøller. Men den ene Hest fik strax Nykker, rykkede Tøjet i Stykker og løb hjem, alt hvad den kunde sprænge. Dette anfægtede dog ikke Morten: han tog fat i Hammelrebene og trak lige med den tilbageblevne Hest. Det gik godt indtil »Biski Hwolwej« ved Viderup: der blev Mortens Trækkeammerat urolig og søgte at slide sig løs, og, da han blev kjed af dens Krumspring, spændte han den fra og løftede den »i Land«, saa at den kunde se hjem, hvorpaa han lod den løbe og selv trak Vogn og Læs velbeholdne hjem til Præstegaarden.

1) En lille Ø inderst i Begtrup Vig.

2) betyder ordret: middel Godlag ∴ imidlertid.

Dobbeltgængerens.

1762 — fortæller den samtidige Præst i Vistoft, E. G. Begtrup — hændte sig noget Sælsomt. Den gode Bonde Jørgen Rasmussen i Stødde (Stødov) paa Helgenæs havde en Søn ved Navn Jens Jørgensen, et vakkert ungt Menneske. Denne kom til Skibs og drev der sin Lykke. Endelig befriede han en Jomfru i Præsten Hr. Lindegaards Hus i Kjøbenhavn, — en Broderdatter til Raadmand Fellumb i Aarhus (og Søskendebarn til Byfoged Fellumb i Æbeltoft). Et Aars Tid eller noget efter Brylluppet maatte Jens igjen til Søs, drog til Norge til sin Kones Fader, som var en anselig Kjøbmand, og fo'r som Styrmand med et af hans Skibe. Imidlertid kom hans unge Kone fra Kjøbenhavn over til hans Forældre paa Helgenæs, hvor hun mente at kunne opholde sig menagerligere og des vissere faa Kundskab fra sin Mand. Hvad sker! Rygtet gik, at Manden var strandet, havde sat til, hvad han ejede, og var geraadet i Liderlighed og Armod. I et Par Aar fik Ingen Brev fra ham. Under alt dette kom en liderlig Betler, som lignede meget Jens Jørgensen, her til Egnen og blev i Vistoft saavel som i Skjellerup af Slægtninger fast antagen for at være ham; — man mente, at han af Skam og Undseelse ikke turde komme til sin Kone og sine Forældre paa Helgenæs. Omsider blev han af Vennerne tvungen dertil: de fik ham paa en Hest, og tvende Bønderkarle førte ham i Jørgen Rasmussens Hus til hans formentlige Kone, som de mente, han vilde undgaa. Da han, den fremmede Betler, kom der, fandt for sig en kjøn Kone og fornam, at Alle — ogsaa hun — antog ham for Husets Søn, vidste han, forvildet, som han var, snart ikke, hvordan han skulde finde sig i denne uventede Lykke. Man fik ham af Betteldragten, iførte ham rent Linned og andre

Klæder, talte kjærligt til ham, bad ham glemme al sin Gjenvordighed og elske sin Kone og paalagde hende ved al Gjenkjærlighed at fornøje hans bekymrede og urolige Sind. Betleren tog da Mod til sig og tænkte: skal det endeligt saa være, saa lad staa til! Han favnede den unge Kone, kyssede hende og kaldte hende sin Allerkjæreste, benævnedes Folkene i Huset Fader og Moder og gav nøje Agt paa Alles Ord og Taler, for at han i Hast kunde kjende Slægtningerne og nævne dem ved Navn. Men, skjøndt Konen blev ilde tiltalt af sine Svigerforældre for sin koldsindige Omgang med deres Søn, vedblev hun at være kølig og tilbageholdende overfor »Manden«, som imidlertid stilledes tilfreds med Brændevin og anden stærk Drik efter hans vanlige Levemaade. Næste Dag, da flere Folk stimlede til af Nysgjerrighed efter at se den til sin Faders Hus hjemkomne forlorne Søn, blev Fyren mistænkt for ikke at være Jørgen Rasmussens Søn, men en bekjendt Betler, som for nogle Aar siden havde løbet omkring her i Egnen og gjort et og andet Pudseri. Mistanken voxede. Konen vilde nu paa ingen Maade vedkjende sig ham som sin Mand og søgte strax til Magistraten i Æbeltoft om Bistand. Denne lod Falskneren paagribe og examinere for Byretten, befandt, at det var et omløbende Skarn, straffede ham og lod ham igjen løbe. Nogen Tid efter indløb Brev fra Norge fra den rette Mand med Melding om, at han var kommen hjem med et af Svigerfaderens Skibe, var frisk og vel og agtede næstkommende Sommer at være hos hende. De bosatte sig senere i Aalborg, og han vedblev at fare til Søs. (Frit behandlet af Forfatteren »Knud Skytte« i »Husvennen« for 1890).

En udspekuleret Bonde (meddelt af N.).

Den gamle Peder Grønfeld i Holme var ikke tabt bag af en Vogn, og han forstod at benytte Forholdene og at smigre for sin naadige Herre Major v. Fischer-Benzon paa Skærsø. En Dag havde Per i et meget godt Vinterføre været i Æbeltoft med et Læs Tørv. Da han henad Aften var paa Hjemvejen og kørte i sit eget Tummerum, hørte han stærke Piskeknald bag sig, og ved at se tilbage opdagede han Majorens lukkede Vogn tæt bagved. Enhver Bonde i de Dage vilde strax have veget Sporet for sit Herskab; men Per forstod bedre at drage Fordel ud af Tilfældet og gav sig til at kjøre stærkt. Herskabsvognen naaede ham dog snart, og Kusken begyndte atter at knalde. Herved blev Majorens Opmærksomhed vakt, og han raabte ud af Vinduet, om der var Noget iveau, hvortil Kusken svarede, at en Bonde ikke vilde holde til Siden, og at samme var en af Godsets egne Bønder. Majoren befalede da at kjøre til alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde, men maatte, da Per gjorde det Samme, finde sig i at blive bagved, skjøndt han fnøs af Harme over en saadan Formastelighed. Kapkjørselen endte først, da Majorens Vogn drejede af til Skærsø, medens Per skulde lige ud ad Holme til. Denne sidste var ikke sen med at faa Hestene standsede og fo'r over paa Skærsøvejen, hvor han med Hatten i Haanden kastede sig paa Knæ foran Vognen og raabte med den ynkeligste Røst og Mine: »Ak! naadige Herre! forlad mig min slemme Synd! Ak! Hr. Major! jeg tænkte . . .« »Hvad tænkte din Slyngel?« tordnede Herremanden. »Jeg tænkte,« udbrød Synderen, »at det var ham, den Skriver og Vrager fra Rugaard, og saa vilde jeg vise ham, at vi Bønder her paa Godset staa under et adeligt Herskab, og vi behøve ikke at vige Vejen for saadan en,

da vi kan hamle op baade med Skrivere og Kræmmere! Den Skam skulde Naadigherren dog ikke have af nogen Bonde her paa Godset!« »Kom herhen, min Søn!« sagde Majoren formildet, »det var baade ret og bravt tænkt!« Dermed gav han Bonden en Specie; — det var lige saa meget, som Per fik for 8 Læs Tørv i Æbeltoft. — (Den daværende Ejer af Rugaard, Overkrigskomm. Ingerslev, havde forhen været Maaler og Vrager i Aarhus og stod i et spændt Forhold til den adelige Besidder af Skærsø.)

---

4. Fester.

Af de fire folkelige Festtider: Jule-, Fastelavns-, Paaske- og Pinsetid, der hver fejredes af Ungdommen med Dans og Lystighed i to Dage, var det især Fastelavnen og Pinsen, der udmærkedes her paa Mols. — Til Julen¹⁾ fik Høstfolkene »Skjønne«. Det hørte med til Høstlønnen og var en gammel Skik, der nu saa godt som overalt er ude af Brug. »Skjønne« var Benævnelsen for et vilkaarligt Kvantum Fetalje i Ost, Kjød og lignende, efter Vedkommendes Godvillighed afpassede Fødevarer, som bleve ydede Høstfolkene, der allerede i Efteraaret havde været med til »Skorrgilled« (Høstgildet), som endnu for en Snes Aar tilbage blev fejret med stort Gjæstebud, Spil og Dans. Til »Skjønne« hørte endvidere en »Ywlkaagh«. — Anden og tredje Juledags Aften havde, som før omtalt, de Unge deres Lystighed, og de begyndte, efter nogle Dages Forløb, igjen, hvor de slap,

---

¹⁾ I Julen skulde man altid spise og drikke, hvor man kom ind, ellers bar man »Ywlen uj«, og det blev betragtet som meget uheldvarslende. Skikken er endnu i Brug, men overholdes ikke saa nøje som før.

idet de ligeledes havde »Liegstow« første og anden Nytaarsdag, — til Indvielse af det kommende Aar. Saa gik Tiden til Fastelavnen med et Par »Liegstowwer« eller et »Piggibal« (Pigerne gjorde en Gang aarligt et Gilde for Karlene). — I Fastelavnen slog man sig ordentlig løs, endogsaa — indtil for et halvt Aarhundrede siden — paa en meget barbarisk Maade ved at »rykke til Gaasen«, »ride Katten af Tønden« og lignende Forlystelser.

At putte en levende Kat i en Tønde og derefter slaa denne i Stykker var en Leg, som endnu var i god Hævd paa Mols indtil i Trediverne, da Pastor Holm i Tved († 1875) satte en Stopper derfor ved at forbyde den i sit Sogn, hvorefter den gik af Mode overalt paa Egnen, og man har nu kun Navnet tilbage. — Af et Øjensvidne, som da var Barn, har jeg hørt følgende om en saadan Fastelavns morskab i en By paa Mols, — vistnok sidste Gang, man brugte en levende Kat til Legen.

Efter gammel Skik havde man fanget en herreløs Kat, som under ynkelig Mjaven blev indespærret i Tønden; Bunden blev slaaet fast, hvorefter man bandt Tønden op tværs over Vejen i 2 Mands Højde. Saa rede Karlene, én efter én, i Trav henunder Tønden, søgende at give dennes Bund et velrettet, kraftigt Slag med en Tøjrekølle, hvad der lykkedes nogle, men ikke andre, hvis Heste vare sky, eller som selv vare uøvede; de lønnedes saa med talrige Skoser, der vankede fra Tilskuerkredsen, og sakkede bag ud. Af og til, naar et Slag havde ramt særlig haardt, hørtes klagende Skrig og ængstelig Mjaven fra Tønden, hvilket kun gav Anledning til flere Vittigheder og ansporede Karlene til at slaa endnu bedre til. Endelig begyndte Bunden at revne; under forstærket Jubel faldt Slagene, indtil den heldige slog Hul med et Brag og derved erhvervede sig Titlen:

Kattekonige. Den forvirrede Kat stak nu Snuden igjennem Aabningen for at springe ud af sit uhyggelige Fængsel: men i det samme betænkte en godvillig Sjølden med et eftertrykkeligt Rap paa Hovedet med sin Kølle, og, idet den sprang ned, fik den sin Afskedshilsen i Form af et Slag over Ryggen, der gjorde den til et magtesløst Offer for Forfølgernes Kaadhed. Lig en uformelig Klump blev den slængt over i en Toft ved Vejen, og, da Børnene saa', at den endnu var levende, afskar de Kæppe og Kviste og gik over til den for at give den sin sidste Rest, bestaaende i en sand Hagel af Piskeslag paa det stakkels Dyrs skamslaaede Krop. Den havde endnu saa megen Kraft tilbage, at den kunde vende sig om, hvad der kun bevirkede, at den blev lige mörpisket paa begge Sider. — »Jeg var vel kun et Barn«, sluttede Fortælleren, »men jeg gik hjem med Taarer i Øjnene, oprørt over det grusomme Dyrplageri, hvortil de andre Børn bleve opmuntrede af de voxne¹⁾.«

Efter denne »Fornøjelse« blev der saa redet lidt omkring i Byen af dem, der havde deltaget i Dystløbet; de bleve da trakterede med Drikkevarer, hvor de kom; sommetider gjorde de et lille Svip til Nabobyen i samme Ærinde. Der blev ogsaa »redet i Ring« og brugt lignende gængse Lystigheder, eller ogsaa rede de pyntede Karle med en Nar i Spidsen omkring under Sang og Narrerier og fik af hver Mand en Pengegave, for hvilken

---

¹⁾ »En Mand, der var født i Lyngsbæk ca. 1810, har fortalt mig, at i Draaby havde man engang en levende Hane i Tønden. For hvert Slag, Tønden fik, skreg Dyret højt, hvilket i Begyndelsen morede Selskabet; men da Tønden faldt, og Hanen blev fri, var denne saa fortunlet, at den ikke kunde sandse at finde i Hus. Man fortrød sin Adfærd, og ved Gildet bag efter blev det bestemt, at der ikke oftere maatte sættes levende Skabninger i Tønden.«

der blev holdt Dans og Gilde om Aftenen, baade Søndag og Mandag, og der blev drukket tæt og danset med Liv og Lyst¹⁾.

»Wolmesawten«²⁾ (Valborg Aften) blev der brændt Blus, her ligesom andre Steder i Landet, og udtaget Gadebasse (»Gaaijbassi«). Denne fik en Svend og en Dreng; de tre skulde staa for Gadelamsgildet i Pinsen. Naar det var besørget, gik Flokken hjem til Byen igjen ved Midnatstid og vankede omkring for hver Mands Dør, hvor de afsang »Majmonedswihsen«, hvis sidste Vers lød saaledes:

»Nu vil vi eder ønske saa mangen Godnat;
hør det, som vi bede!
som Himlen er med Stjærner besat,
Godnat, Godnat, Godnat!« —

Skjøndt denne Aftensang vækkede Folk af deres gode Søvn, bleve de dog fornærmede, hvis der var et Sted, de unge havde glemt at synge for. Vittige Forsangere gjorde gjerne den næstsidste Linje saaledes om: »— som der æ Hoer (Haar) aapo wo Høen aa Fjer aapo wo Kat,« etc. —

Anden Pinsedag gik de unge Karle omkring i Byen, medbringende Kurve til Indsamling af Gaver og afsyngende en Vise, ligervis som Majaftenen; men denne Gang var det den berømmelige »Pændswihs« (Pinse-vise). Den lød her paa Egnen med lidt Variation fra den i Jylland almindelig gængse (se Fejlberg: Dansk Bondeliv), hvorfor jeg hidsætter den, som den her blev brugt, forbedret efter Smag og Indfald:

¹⁾ I Paasken blev der ligeledes afholdt et to-Dages Bal, uden at dog særlige Skikke vare forbundne hermed paa Mols, — saavidt jeg véd.

²⁾ »Woldmes« = Voldermisse.

»Nu ønske vi eder en Pinsefest;
 fryder eder, I unge Folk!
 Herre Jesus Christ vær' eders Gjæst,
 glæder eder, I gamle og!¹⁾

Vi haver været her én Gang før²⁾
 at sjunge og kvidre alt for eders Dør.

Men nu kommer vi atter paany
 og gaar omkring den ganske By.

Vi haver en Pung, baade stor og vid;
 der kan gaa »hunner« (100) Rigsdaler deri;

Vi haver ligeledes én til »Tyw« (20),
 Vi kan og nære os med de Syv.

Vi haver en Kurv, baade stor og vid;
 der kan gaa »hunner« Ol Æg deri!

Vi haver ligeledes én til »Tyw«,
 vi kan og nære os med de Syv.

Vi haver en Kurv til Ost og Smør,
 vi haver og èn til Flæsk og Kjød.

— Vi har aldrig smagt en Brændvinstaar,
 siden vi gik ud af jer Nabos Gaard.

Nu slutter vi Visen oprigtig og vel;
 saa véd I vel nok, hvad der hører til!«

Efter Indledningssangen bleve Gaverne indkasserede, og der afsluttedes med følgende Takke- og Indbydelseskvad:

¹⁾ En vittig Forsanger forandrede gjerne dette Omkvæd for en Spøgs Skyld til: »Glæder eder, I gamle Drog!«

²⁾ Hermed sigtes til Valborg Aften. Var der saa nogen, som var bleven forglemt hin Nat, skulde de nok minde Karlene om det. De lode dem da høre, at det var Løgn; de havde ikke været der før!

»Saa sig vi Husbond og Madmoder Tak
For denne kjære, gode Slat.

Saa bede vi Husbond og Madmoder om,
om de vil til vort Gilde kom'

Og faa godt Øl og Brændevin
og Spil og Dans til Solens Skin!« —

Saa samledes de unge om Aftenen. Om Natten blev der holdt Maaltid med »Æggipandkagger«, som Pigerne havde bagt, hver sin, af de indsamlede Æg o. s. v.

— En 2—3 Søndage før Pinsegildet gik Gadebassen, Svenden og Drengen sammen, skreve Karlens Navne op og noterede ved Siden af den Piges Navn, som Vedkommende skulde have til Gadelam. Det var ikke nemt at tilfredsstille Enhvers Smag; men man søgte at komme dette saa nær som muligt; og saa bleve Karlene kaldte sammen den sidste Søndag før Gildet og fik at vide, hvem de skulde have. Andre Steder bleve Pigernes Navne skrevne paa Sedler, som bleve sammenrullede og blandede sammen, hvorved der fremstod en Slags Tombola, hvor Karlene fristede Lykken og »trak sig« et Gadelam. Hvordan det end gik til, saa fik dog i Almindelighed hver af de villeste Karle sin Udkaarne ved Lodtrækningen, og de ringest æstimerede fik en ligestillet Pige. Gadebassens Gadelam var »Pinsegildets Dronning«.

---

5. Familielivets Festdage.

Barsler og Begravelser.

Indtil for ca. 20 Aar siden gav den unge Verdensborgers Daab Anledning til en stor Festlighed, saavel her paa Mols, som de øvrige Steder i Jylland, og disse Bar-

selgilder havde omtrent det samme Præg overalt; der er ingen særegne Skikke — saavidt mig bekjendt — at berette om her fra Egnen. I Almindelighed holdtes et sligt Gilde i 2 Dage, hvilket maa siges at være tilstrækkeligt i en saadan Anledning; men Folk yndede meget store og lystige Sammenkomster i hin Tid. — En gammel Byderemse, som ikke vides at have været brugt, undtagen for Spøgs Skyld, lyder saaledes:

»A sku bej te Basselgill
 fraa Madam Blankelill.
 Smør aa Brø, de haae wi it,
 Flæsk aa Kjød, de fær I it;
 — dæ sedder en Goes i wo Poet (Port) aa gjø' Plommer,
 de ska I ha, nær I kommer;
 men I ska sjel ta en Ski (Ske) mæ, helle (ellers) fær I
 it!« — —

Naar et Menneske var død, blev det strax lagt paa Straa; en Skilling blev lagt paa hvert Øje for at faa dem tillukkede, og en Salmebog under Hagen for at lukke den aabne Mund. Efterat Liget var begravet, samledes den nære Familie til Beværtning med Spise og Drikke; var det en velhavende Person, der var død, blev der holdt »Sup-Begrauels« (Beværtning med Suppe); ellers holdt man »Wellind-Begrauels«; bagefter kunde det til sine Tider trække langt ud med »Drammerne«, selv om det ikke dreves saa vidt, som Manden fortalte: »Dengang min Mowwer bløu joered, da haed wi ed faahle munter Begrauels!« —

Bryllupper.

Naar to unge, velhavende Mennesker havde fundet hinanden, skulde der ufravigelig holdes et af de tradi-

tionelle, langtrukne, 3—4 Dages Gilder med store Forberedelser, hvortil hørte, at Skafferen begyndte sit Arbejde med at »laane«, pynte op etc. en hel Maaned før Gildet. Han havde nok at gjøre med disse Forretninger indtil Bryllupsdagene, og derefter hengik igjen en Maaned, inden han atter fik alt i Orden, saa at man ser, at denne vigtige Bestillingsmand ikke kunde overkomme mange Gilder om Aaret. —

Forlovelsen kom i Stand paa mange Maader — som den da gør endnu —, enten ved Forældres Paavirkning, Kommissionærer eller efter tælles Tilbøjelighed. Ægteskabskommissionærerne vare tidt forslagne Fyre, der pudsede godtroende Folk »Glarkisten af«, hvormod haves mange snurrige Historier.

Til Ex. fortælles følgende paalidelige Historie, i hvilken jeg dog fortier Navnene.

En stor Gaard paa Mols ejedes af en Enke, som endnu var i sin bedste Alder, og som det derfor nok kunde være værd at gøre sig Umage for at faa til Kone. Blandt dem, der havde Lyst til hende, var ogsaa en Gaardmand, ikke af de smaa, omme fra Aarhus-Kanten.

Imidlertid vilde han ikke falde med Døren ind i Huset og valgte derfor den mere fyrstelige Maade at lade sig repræsentere af en Ambassadør. Han havde en Karl, som var udrustet med diplomatiske Ævner og derfor godt skikket til Hværvet, især da Husbonden gav hans ydre Person en passende Politur i Form af nye »Klæesklæjr«, lange, besporede Støvler etc. Karlen fik den bedste Hest i Stalden som Ganger og travede afsted, efter at have faaet de nødvendige Instruxer med Hensyn til Frieriet. Men han var en lun Krabat. Da han kom saa vidt, at han fik Øje paa Konens Gaard, fik han Lyst til selv at eje den, glemte sin stakkels Husbonds Elskovskvaler og — gjorde selv Kur til Enken, der fandt

Behag i hans Person og gav ham sin Haand og sit Hjerte. — Hvad Husbonden sagde, vides ikke; men Karlen blev Gaardejer og var en dygtig og anset Mand.

At »besé sig« (at tage Vedkommendes Ejendom i Øjesyn) var en meget brugt Skik, i Særdeleshed naar begge Parterne havde traadt deres Børnesko og derfor ikke kunde nøjes med Kjærlighed og Kildevand alene, men fordrede noget mere vederhæftigt. Ofte førte denne »Beseelse« ikke til noget Resultat; men i andre Tilfælde dannede den Indledningen til et straalende Bryllup og et paafølgende jævnt lykkeligt Samliv.

Efter Trolovelsen, »Jagildet«, der holdtes og endnu holdes den Dag, de unge Folk ere »bløwwen indskrøwwen« og have bestilt Lysning, fulgte saa det store »Skrald«: Brylluppet.

— I gamle Dage — for et halvhundred Aar siden — da Folk ikke havde saa store Lokalteter i Stuehuset, at der kunde blive Plads til Dansen og den øyrige Lystighed i »Owwestouen« (Overstuen), maatte man bruge Loen¹⁾ til Dansesal og Spisestue. Rundt om, langs »Balkene« og Lervæggene, blev der, for at give Lokalet et festligt Præg, hængt Lagener og Dækkener op. Imidlertid kunde det hælde, at en og anden ivrig Danser kom for nær Udkanten af Loen og faldt under Lagenet ned i »Gollen« (det tilstødende Rum, hvori Kornet var ladet om Vinteren, men som var tomt henad Foraaret. Gulvet dér var noget lavere end Logulvet). En slig Begivenhed vakte megen Morskab og afgav Stof til Spøg og Latter; en Hentydning dertil findes i en gammeldags Vals, i hvis ene Del Omkvædet er: »Saa faldt han nier i Gollen!« —

¹⁾ »De æ lisaa glat som ed Lougol«, lyder et Mundheld, naar man vil betegne et fladt Stykke. Lergulvet i Loen var nemlig ved Tærskningen o. s. v. bleven faststampet og nogenlunde jævnt i Sammenligning med Lergulvene i Beboelseslejligheden.

Otte Dage før Brylluppet kom Bydemanden i Kisteklæder og gik omkring til dem, der skulde til Gilde, for at byde dem. Der blev i Almindelighed »baajjen ujjele« (budt yderlig) i Familjen for at faa saa megen Brudeskænk som muligt; — naturligvis blev derfor et rigt Næstsøskendebarn foretrukket for en fattig Fætter; — men den Adskillelse finder jo allevegne Sted. Omtrent samtidig med Indbydelsen kom »Forgangspigerne« i Gildeshuset for at hjælpe til med den huslige Gjerning: dække op, o. s. v.

Den Gang brugtes der Trætallerkener og Træskeer, som en Mand i Sognet havde paa Oplag og laante ud til hvert Gilde. Tallerkenerne vare slet og ret runde, flade Træbrikker; men de gjorde jo omtrent samme Nytte som det fineste Porcellæn. Desforuden laantes der andre manglende Gjenstande hos Naboerne, saa der var nok at bestille efter Gildet med at faa hver Ting tilbageleveret.

To Dage før Brylluppet kom de indbudte Gjæster med Smør, Høns og andre Naturalier. Der blev da samme Dag holdt »Fohngill« for Bidragyderne, ved hvilket der opvartedes med Vælling og Klipfisk og bagefter med Kaffe og Kaffepunsche¹⁾ eller klare Drammer og hjemmebrygget Gildesøl. Saa gik Gjæsterne hjem ud paa Natten eller henad Morgenstunden for at sove Sviren ud til den store Dag.

Endelig oprandt denne. Blandt de første, der mødte, vare Musikanterne, da de jo skulde modtage enhver kommende Gildesvogn med et Musikstykke.

Jeg tilføjer her nogle Bemærkninger om disse In-

---

¹⁾ I ældre Tider, da man ikke havde Raad til at bruge Kaffe og knap engang kjendte denne Drik, brugtes i Stedet varmt Øl, hvortil man fik et Stykke »Wostebrø« (bart Finbrød og Ost. Se ogsaa senere Bryllupsdagsfrokosten).

strumentalister, da »Spillemændene« jo altid have spillet en vis Rolle i alle fornøjelige Sammenkomster, og, skjøndt de ofte have maattet døje Grovheder og Fornærmelser, da Musikerne af nogle betragtes som et Stykke mekanisk Værktøj, er det dog tidt dem, der have holdt Humøret oppe i Selskabet. Den gammeldags Landsbymusik var dog ogsaa en meget simpel Ting. Noder var der kun faa eller ingen, der kjendte, og, naar en Spillemand blot kunde lire en 4—5 Visemelodier, Hamborgere og Valse udenad paa sin Fiol, var han »en faahle villele jen«. Til for ca. 50 Aar siden var Blæsemusik en ukjendt Ting i Størsteparten af Mols; Spillemændene brugte Violinerne baade ude og inde, og, blev der flere Stemmer, havde de en stor Forkjærlighed for at spille Melodi (1mo) allesammen. En gammel Musiker har saaledes fortalt, at »til Prokurator (Kaptajn?) Hanson paa Lyngsbækgaards Bryllup vare vi fem Musikantere, og vi spillede alle ligedan« (1ste Violin); — »saa kunde hun skære!« tilføjede han beundrende. Samme Mand spillede paa en Blik-Violin, i hvilken han — efter Sigende — havde kogt Kaffe, medens han var til Orlogs.

Men: tilbage til vore Gilde-Musikanter! De (der var gjerne to) maatte, naar de havde faaet en Bid Brød, ud i Porten og staa udenfor Gaarden, naar der kom nogen kjørende. Var det Regnvejr, og de derfor vilde søge Ly i Porten, medens de musicerede, fik de Folks Vrede, idet Ceremoniellet fordrede, at de skulde staa udenfor Gaarden og der tage imod Gjæsterne. De maatte da gjøre gode Miner til slet Spil og ud i Regnen igjen; bag-efter kunde de saa hælde Vandet ud af Klanghullerne. Hvis Musikken ikke skulde med til Kirken, hvilket dog var meget i Brug, gave de blot et lille Afskedsstykke, naar Brudeskaren kjørt, og gik derefter ind og fik lidt »Leve-maade«, inden Toget kom tilbage, da der under det rig-

tige Bryllupsmaaltid skulde »spelles øwwe Buer« (over Borde).

Som Bevis paa, at Tidens Luxus ikke var stor, kan nævnes, at den Frokost, Gæsterne fik, naar de ankom til Gildehuset, bestød i Ost og tørt Brød med en Skaal varmt Øl til¹⁾.

Bryllupsbordet var blevet dækket færdigt, medens Brudeskaren var borte. Rundt omkring i Løen, foroven og langs Siderne, var der Dagen i Forvejen blevet pyntet med Grangrene; — hvor Brudeparret skulde sidde, blev der smykket med særlig Omhu: der hang et Spejl, et Skilderi el. l. over Pladsen, omgivet af Grankviste. Paa Bordene, som vare sammenføjede af flere Brædder, vare Lagener bredte (i Mangel af saa store Duge), og en Træ-tallerken og en Træske lagt til hver Gjest; Kniv og, om behøvedes, Gaffel bragte Gjæsterne selv med.

Imidlertid kom Brudeskaren fra Kirke, og efter en uendelig Ønsken-til-Lykke og den behørig Musik (— Spillemandene toge naturligvis mod Toget —) blev man, efter megen Nøden, da jo ingen vilde synes fremtrængende, endelig placeret om Bordene. Nu kom Suppen paa Bordet; — det var Hønskjødsuppe, man fik; der blev nemlig ikke kogt andet Kjød end de Høns, man

---

1) Paa Samsø, hvor der aldrig holdtes mere end 1 Døgn's Gilde, bleve Fruentimmerne, inden man tog til Kirke, opvartede med saakaldet »Koldskaal«, hvilken Ret bestod i Tvebakker og varmt Øl, der af de to Brudepiger blev baaret rundt i Sølvbægere, hvori der laa en Ske til at søbe med. Pigerne standsede for hver Kvinde, medens hun søbede. Bagefter blev der dækket Kaffe-bord.

Ved disse Bryllupper fik man en meget udsøgt Levemaade: Gaasesteg, fine Kager etc., ligesom man nuomstunder allevegne faar ved Bondebryllupper. Det synes, at man ikke andre Steder i Landet har nøjedes med saa tarvelig Kost, som ved de fordums Gilder paa Mols.

havde faaet i »Fohn«. — »Ta no je' Skier aa læ Mad-den smaaeg jer!« opfordrede Skafferen, og Redskaberne kom snart i Gang. Spille-mændene gave nu »Musik øwwe Buer« tilbedste, og efter Suppen kom Kjødet, som lige netop strakte saalangt, at hver fik et lille Stykke, som, dyppet i Salt, spistes til »Kaaegmelmadder«.

Nu gik der en Tallerken rundt til Spille-mændene og Kokkekonen; paa den lagde hver Gjæst sin Skjærv, — Børnene Enestekillinger, som de i Forvejen vare blevne forsynede med til dette Brug.

Konen fik det halve af det indsamlede til sin Part, medens Musikerne maatte nøjes med Resten til Deling.

Efter endt Maaltid hævdede Skafferen Taffelet ved at »læse fra Bords« med en gudelig Bøn eller en Salme. Tilsidst sagde han: »Sed no wal i Herrens Frej aa wal-bekom' je' Maalti': — Smoner' aa Pasianter'¹⁾ ow-dække Bueren!« — Folk rejste sig og sagde Tak for Mad; Mændene fik Piberne i Gang og gik udenfor at se paa Kreaturerne o. s. v., medens Kvinderne betragtede »Staaesen«, og »Kokkefolken« og Spille-mændene fik sig nu et Foder, inden det kom til at gaa løs med Dansen.

Naar denne begyndte, dansede Skafferen ud i »Brujvalsen«, først med Bruden, som han derefter gav til Brudgommen, dernæst med Brude- og Forgangspigerne og Brudekonerne; hver af de Først- og Sidstnævnte til-delte han en Kavaller, henholdsvis blandt »Ungkaals-førerne« og »Mandsførerne«; — Forgangspigerne fik en blandt det øvrige Selskab. Naar Skafferen var færdig med sit Hværv, dansede Brudeparret for, derefter hele Brudefølget, og tilsidst hvem af Selskabet, der havde Lyst. Der blev hængt i med Dansen til den lyse Morgen.

---

¹⁾ Pasianter er vist det gamle Persevanter o: opvartende Smaa-drenge hos Ridderne. Betydningen af Smoner kjendes ikke.

Saa skiltes man, efter at have nydt en Bid Brød, for at komme hjem og faa sovet lidt til næste Nat.

Anden Dagen gav Folk Møde hen paa Eftermiddagen; med et »Tak for i Aws (Aftes)!« hilstes Vært og Værtinde og det øvrige Personale. Naar Gjæsterne vare mødte fuldtalligt, blev der budt til Bords. I Almindelighed blev der denne Dag opvartet med Risengrød som første Ret og Bergfisk med Sennepssauce som anden.

Naar Skafferen kom med det første Fad Risengrød (»Brujgrøden«), snublede han altid paa Dørtærskelen og faldt, saa lang han var, ind i Stuen, medens Fadet gled fra ham og sloges mod Lergulvet i hundrede Stykker. Der blev en almindelig Latter, da »Uheldet« kjendtes som en gammel, ufravigelig Skik, der brugtes ved hvert Bryllup. Skafferen havde taget et gammelt Lerfad, fyldt det med Sand — det skulde forestille Risengrøden — og strøet et godt Lag Tørvesmuld ovenpaa — det var Kanel —; saa var »Brujgrøden« færdig til sit Brug: at væltes ud paa Gulvet. Manden rejste sig snart op igen, meget bedrøvet over, at han havde været saa ulykkelig at spille den dejlige Grød, og hans Fortvivlelse gav Anledning til endnu mere Spøg og Munterhed. Medens Forgangspigerne fejede Skaarene og Sandet op, kom Skafferen med det rigtige Fad Grød, som uden Uheld kom til at dampe foran Brudeparret. Naar alle Grødfadene vare opstillede, tog man fat paa Skeerne og forsynede sig, medens Musikken spillede op. Opvarterne gik rundt med smaa »Amdamspotter«¹⁾ fulde af smeltet Smør, og hældte jævnligen deraf i Smørhullerne, medens de opfordrede Folk til »aa faasywn sæ«. Naar Grøden var fortæret, kom Fisken. Ogsaa under denne Ret gik Opvarterne rundt

---

¹⁾ Lerpotter med en Tud. (»Amdam« betegnede ellers i daglig Tale: Stivelse.)

med smeltet Smør og hældte det i Saucen; Skafferen kunde da bruge Udtryk som: »Wel I ha no Hundfjet!« — »La mæ gi jer no Kattalle (Kattetalg)!« — etc.

Saa dansede man igjen hele Natten, og — kort at fortælle — tredje Dagen blev man atter beværtet som den første Dag med Suppe og Hønsekjød, og efter Dansen den paafølgende Nat var det egentlige Gilde endelig forbi, og hver Mand tog til sit, vel tilfreds for denne Gang. Kun den nærmeste Familie, tilligemed Musikerne, blev anmodet om at komme den fjerde Dag til »Froukost«. Den Dag fik Opvarterne sig en lille Svingom som Erstatning for de foregaaende Dages Arbejde; men endelig fik da ogsaa det Ende, og de sidste Gjæster toge bort. Musikerne delte de indkomne Spillemandspenge, som Gjæsterne havde givet; — i Almindelighed passede den gamle Antagelse, at ligesaa mange Skillinger, der vankede »øwwe Buer«, ligesaa mange Mark fik de om Natten. Af Husmoderen fik de hver en »Spellmandskaahg«, enten med et Faarelaar eller en Pølse i Tilgift, og dermed var Gildet ogsaa sluttet for deres Vedkommende. — Men — som før omtalt — først en Maaned senere vare Gildesporene udslettede, og Folkene i Gaarden fik Ro igen, — til den næste Datter skulde giftes; thi Brudens Forældre skulde altid gjøre Gildet.

Til Familielivets Festdage kunde endvidere henregnes de her paa Egnen forud bekjendte »Daavvelgiller« (Dobbelgilder), som afholdtes, naar en Hus- eller Gaardmand havde lidt Tab paa en eller anden Maade, t. Ex. mistet et Kreatur, en Gris o. l. og derfor trængte til Hjælp til Erstatning af Tabet. I dette Øjemed købte han en Kage el. l., om hvilken Gevinst Gjæsterne kastede Tærninger ved »Daavvelgilled«, ved hvilket de fik gratis Musik, men betalte en vis, forud fastsat Pris for hvert Tærningkast, hvorved Manden forskaffede sig en ofte ret betydelig

Indtægt, da Prisen var sat temmelig høj for Øjemedets Skyld, og der i Almindelighed vare mødte mange Folk, baade inden- og udensogns. Hver Mand, som gjorde et Kast, fik i Tilgift en »Dram«, og der var mangengang en stor Kappelyst, ikke saameget for den ene Gevinsts Skyld, som for at se, hvem der kunde »vende de fleste Øjne«. Den, der enten kunde vende 6 Øjne op 3 Gange i Træk eller ogsaa slaa den hvide Side i Vejret i 3 Kast, havde vundet Gevinsten; men, dersom dette skete først paa Natten, købte Manden den igjen af Vedkommende, for paany at lade Folk kaste om den. Sommetider blev Antallet af de Øjne, Enhver slog, skrevet op, og Tallene sammenlagte ved Gildets Slutning: den, der da havde det højeste Antal, havde vundet Gevinsten¹⁾.

Af andre Gilder blev der afholdt: »Kaaergiller«, de allerede omtalte »Skorrgiller« samt Oldermandsgilder; men, da de ere bekendte fra andre Egne, om end i en noget anden Form, skal jeg ikke yderligere omtale dem.

---

6. Ordsprog og Mundheld.

Der findes sikkert overalt i Jylland en Mængde Ordsprog i Almuens Tale, der komme frem, efter gammel, nedarvet Vane, ved given Lejlighed, uden at paaagtes synderligt udover Øjeblikkets Brug. Og dog ligger der i mange af disse Dialekt-Mundheld megen karakteristisk Opfattelsesævne og Livserfaring gjemt, naar man gaar nærmere til Bunds i dem, hvorfor de bør mindes som et Led af Almuens Aandsliv.

---

¹⁾ Smlgn. E. T. Kristensen i »Jylland« S. 76.

Det er naturligvis ugjærligt at afgrænse visse Ord-
sprog indenfor visse Egne, idet de — naar de rent sted-
lige undtages — bruges baade her og der, om end i
forskjellig Form og Mening. — Af nedenstaaende lille Ud-
valg kan derfor ganske vist flere forekomme ogsaa uden-
for Mols; men her paa Egnen bruges de i hvert Fald om-
trent alle den Dag i Dag, — især af de Ældre.

»Do mien ed uj¹⁾, lisom Lier Lauses Fiol,« siges
der til en, som ikke rigtig véd, hvordan han skal be-
lægge sine Ord. (Denne Lier Lauses Fiol har vel ikke
været af de mest klangfulde, kan man slutte sig til.)
Imidlertid er det heller ikke godt at have et altfor villigt
Snakketøj, saa man bliver aabenmundet: »Do kaaen it
tih ed Ord øwwer en Landvej«, siges der til en saadan
»Gaaevert« (Sladderhank), der ikke en Gang kan gaa
saa kort et Stykke Vej som tværsøver Gaden uden at
sladre af Skole. Derimod: »Mæ en stell Mund aa en
trow Hoend kaa' do rejs Verden omkring«.

»Den flywwend Fowl fæe noued, den læggend fær
it«, siger et andet Ordsprog, der maner til Arbejdsom-
hed. Dovenskab faar Spot og Latter: »Han gæe (gaar)
mæ den læetest Hammer«²⁾, siges der om en, der tager
sig det lidt mageligt; — ligeledes: »Han edder, saa han
sweder, aa arbejder, te han frys'«, og »Han æ saa dow-
wen som Lui«³⁾ etc — »Snak aa Tak, de døh Smejens
Kat ow«, formaner letsindige Folk, der ikke passe at
faa noget ud af deres Arbejde; Vedkommende kan da
sucke resigneret: »Jaja! — de æ Fattemand's Trussel!«

1) Du mener det ud o: Du udtaler ikke din Mening, saa at man
klart kan forstaa den, men maa gætte sig til det halve.

2) »letteste Hammer« betegner egentlig: korteste Stykke af Ham-
melen; der menes altsaa det mindst anstrængende Arbejde

3) »Lui« o: Lud. Deraf Ordet: luddoven.

»Næe di fløder i Halsen, saa kaa di kien (kjærne) i R—!«
er en Snært til Ødelande, der fylde i sig uden at tænke
over Følgerne. »En stoend Søjpihg, en seddend Kokke-
pihg aa en grædend Bejler, de æ skidt de hiele«, lyder
et andet Mundheld, nærmest til Spot for Dovenskab.

»Næe (naar) Folk blywwe gammel, saa blywwe di
lojjele (løjerlige),« siges der om en, »der æ bløuen
baahne« (barnagtig, gaaende i Barndom); men dog er
der Respekt for Alderdommen, idet det f. Ex. hedder:
»Di gammel Stuij (Stude) haa di stywwest Huen (Horn)«,
hvormed menes, at prøvede, ældre Folk, der have døjet
Modgang, have mere Kraft til at bære Livets Omskiftel-
ser end den uerfarne Ungdom.

Man maa ikke foragte nogen paa Grund af Legems-
fejl, hvilke det nu end ere:

»Di er aall gue, Wohæer skaahver,
Somm grin aa somm gaahver.«

»En gu Omgang, de æ bæjjer end en skien Profit«;
man maa hellere tabe lidt ved sine gode Venner end
berige sig paa deres Bekostning og derved forskjertse
Venskabet. I Henseende til Omgangen med onde, falske
Mennesker faar man den Leveregel: »En ska gø Skidt
godt, for it aa ha uendt ow ed«; — altsaa være hjælp-
som, selv imod sin Vilje, for ikke at faa stadig Ærgrelse,
endskjøndt: »Der æ ængen (ingen), dæ kaa undgo Klaffer's
(Bagtalers) Mundh.« — »De' er it godt, næe dæ komme
tow Styww i jen Sæk«; det fører ikke til Held for nogen
af Parterne.

Brovtere og Storskrydere faa rigtig læst Texten.
»Somm praael aa haaer it, somm skrigger aa skaaer it,«
siger et Ordsprog, der tillige tager Sigte paa de med
Urette klagende Personer, som tidt erhvæve sig noget
paa virkelig trængendes Bekostning. Til denne Slags

Folk siges der spottende: »Do grædde mæ tører Øwn, lisom Thyrris Gris.« Endvidere hedder det til dem, der ville gøre sig vigtige: »Do æ saa klog, at do ku toll aa wæ blind, — næe de it wa faa dit Sywns Skøld,« eller: »Do kaa nok hous trej Daww fæn (førend) do bløw føj!« — »Do er en stoue Dræng, do kaa pass din Moues Træsker (Træsko),« siges der spottende til et forkælet Barn. »Ta dinn Træsker o, din Mouer sedder it hjæmm aa binne Hues te dæ,« formaner en vilter Person, der springer om paa Hosesokker. — »Dengang min Mowwer ga mæ ed Forklæ, da ga hun mæ en Karkluj,« ytres der spøgende, naar Kvindfolkene tørre af i en Hast med Kanten af Forklædet.

»Den Ti, dæ gæe godt, kommer it ildh (ilde),« er et Sprog, der maner til at være tilfreds, naar man har det godt; thi Lykkens Dag kommer aldrig med bitre Minder senere hen. »La wos aalle (aldrig) fo ed renger, end wi kaa gi hinaahn en Tønd' Row (Rug) aa en Sih Flæsk,« lyder et gemytligt Mundheld, der ikke er saa nøjsomt som det, der siger: »Tend El aa tik Bre' (tyndt Øl og tykt Brød), de kaa wi løw we«; — det kunne Fattigfolk bevidne, der sidde med mange Børn, men kun have lidt at ernære dem med: »Manne Mund' gjø tomm Faahd«; — der kan lidt ikke forslaa; »Oered (Aaret) æ lang, Dawwen æ manne aa Moelen (Maaltiderne) æ flier«; — der skal noget til hver Dag. — »Dawle Styll (Støtte) æ bæjjer end ed Fjerringka' Pærer,« er et halvt humoristisk Ordsprog, som mener, at den, som faar »baadde i Rues aa i Pues«¹⁾ kan sagtens begaa sig; — i modsat Fald maa man befitte sig paa Nøjsomhed: »Dæ kaa gnawwes let (lidt) ow ed Biin; men it (Ingen-ting) ow en Stiin,« — det kunde være meget ringere;

¹⁾ Baade i »Pose og Sæk« (Ruse).

thi »Lidt haar aasse Lod,« og »Mawwer Mad æ bæjjer end tom Fad«. Fremdeles: »De æ bæjjer aa wær i Wes (Vished) end i Wow«.

»Hvem, dæ wel ha aald de, di sier,
di kaa græhd, næe di anne lier (lér),« —

er en Advarsel mod Pragtsyge o. l. Man skal sætte Stævne efter Ævne; ellers kommer man til at gaa med Bettelstaven, naar de andre ere i Behold.

»Hwem, dæ haa nok aa bih aa brændh,
di kaa sed we Kakkelowndind aa grændh« (gotte sig),

hedder det. Den Slags Folk kan sagtens; det er ikke saadan for dem, der mangler begge Dele.

»Worred æ godt Fuer (Foder) i Trang«. »Worred« kaldes de Levninger af Foderet, som kunne opsamles i Baasene, altsaa noget, som Kreaturerne have vraget, saa at det ikke er for det bedste, naar man i Fodertrang skal ty dertil. I daglig Tale bruges Ordsproget, naar man maa nøjes med det ringere i Mangel af det bedre.

»De er ed uend Lyw aa døww (døje),
mæ en arrig Kwind aa løww,«

kan den Mand bevidne, som maa trækkes Livet igjennem med en »Gal-Rawten« (Udtr. for en trættekær eller løstagtig Kone); det er ikke saa sært, om han »blyww lisaa ki (ked) ow ed, som Katter er ow Sennop,« og slaar sig til Flasken, for hvilken han dog advares: »Brændvin er en gu Tjenner, men en skidt Haasbend«; den maa ikke faa for megen Magt over Folk, saa Klukflasken bliver deres Herre; som Tjener gaar den endda an: »Te Moed (Maade) er aaldting godt«; »Moeden æ gu, næe blot den ku passes«; men se, det kan den sjældent: »Dæ ska mier te de mier, som hun saah, Myren,

hun p— i Hawwed (Havet),« og naar der bliver drukket saalænge, at »Brændvinen, de blywwe sød, saa ska di ta dem i Ajt (Agt)!«

»Hvo sin Dug glehmer aa breh,
mo ha sin Karkluj tereh,«

er et af de huslige Ordsprog, ligesom: »De er en Toev (Taabe), dæ haar it aa koeg,« ikke sørger for at faa noget skaffet til Vinterhold. Er der ikke ret meget at sætte paa Bordet, siges der tidt: »No foer I aa diel mæ Munnen', lisom Hunnen'«. Meningen er, at, da der ikke er nok til, at Husmoderen kan dele det ud i Portioner, maa Folkene dele det, som de bedst kunne komme til Rette. »Hvo, som ikke møder til Spisen, maa have Spisen forlisen,« siges der til Efternølere. Naar Børn spørge: »Aa, mo a it prøw?« saa kunne de sommetider faa det Svar: »Prøwrøw æ dø!« Om brystfældige Sager siger man: »Raadden, de æ snaae braadden (itubrudt)«.

Af humoristiske Ordsprog anføres: »Swup! saah Marren Loutens, hun hog hinne Nies i Mjelgrøden«; — »De ska smaaeg ow noued, saah Kuenen, hun spøtt i Koenlen«; — »Do spøtte saa fjæt, wi fo snaae Frost«. — »A mo low, a haae dæ, ihwæ a sien fæe te Bouser te dæ,« siges der for Spøg til en hjælpsom Ven. »A kenne Krujed (Krudtet)«, saah Fannen, han skød mæ Taarreaahsk (Tørveaske).« — »De skjelles aj, lisom Dejnens Prehken,« siges der ogsaa for Spøg; det samme gjælder »Borremesterens Wellind (Velling),« »Kjesten Smejs Ævvelskywver« og maaske flere Ting. Lignende er: »De gær i jet, lisom Madammens Klomper«. Naar man knækker et Ben for at faa Marven, kan man ofte høre følgende Mundheld: »Dem, dæ knække Bien te Marren, di wel kom te aa bræk Wægger te Pigger!« — »Do æ saa fjette om Munnind, som do saa sku uj aa fæjst Pigger!«

Skrædderne faa ogsaa deres Skudsmaal, hvilket de sjældent undgaa, hvor der er vittige Hoveder tilstede.

»En Skræjjer aa en S—,
de haa jet aa beti (betyde);«

det er just ikke smigrende; ligeledes:

»En Skræjjer aa en Sow,
de æ Tow (2)!«

Det, at »dæ ska sejsten Skræjjere te aa wehnd en Pandkag«, tyder heller ikke paa nogen fordelagtig Mening om Standen; imidlertid maa det jo tages for, hvad det er, — nemlig Spøg.

Spøgefulde ere ligeledes følgende, meget gamle, lokale Mundheld:

»Do æ hoer i Kanten, lisom Grænfeld Wost.«

»Wi ska brøgg i Muen, lisom Foulsø Kwinner.«

»Do tøgger awt om, lisom Basballe Wæjjer.«

»Do æ hwep te Sinds (hastig, lunefuld), lisom di Egaa Gjes.« —

Om simple og brøstfældige Ting hedder det: »De æ godt nok aa gi te di Egens Giller«; der bruges ogsaa det Udtryk, naar man gaar til Egens eller Rønde: »Wi ska hejn aa si te di Egens Gjes aa di Rønd' Hawmohger (-maager)!« — At »ligne Hælles Jordemoder paa Tunø« betegner at være Andre ulig. —

Af Profetier om Vejret anføres:

»Søndawswejr te Meja (Middag),
de waar Ugen uj te Freja (Fredag)«;

»Næe Himlen æ som skruppet Tow (Uld), saa fo wi Rejn, de kaaen I trow«; — »Naar Røgen ej fra Huset gaar, et andet Vejr der forestaar« o. s. v. For Spøg

siges der til unge Folk, der møde nok saa vigtigt med Piben i Munden: »De æ Tejn te godt Wejr, næe Pindswinen de begønner aa go mæ Stro i Munnen, saa wel di snaae legg!«

Om Hejre, Klinte, Kiddike og Skjaller hedder det:

»Hejer aa Klit
kaa Buenen nit' (nytte);
men Kehs aa Skraahd
gjø Buenen Skaahd.

---

7. Hus og Hjem.

Bygningsmaaden paa Mols var den i det øvrige Jylland almindelige: Bindingsværk og klinede Lervægge, enten opførte af raa Lersten eller »vendrede«. Disse prunkløse og tarvelige Vaaninger fik først deres Banesaar i Fyrreerne; — nu findes der næsten ingen, idet nye, tidsvarende Bygninger overalt have afløst de forældede. Især i Regnvejre vare Lervæggene uholdbare, idet Leret blødgjordes, og det passerede sommetider, at en Væg »regnede ind«.

Indgangsdøren var lav. Folk vilde i hin Tid have saalidt muligt »Hwoll po Hus't« for Kuldens Skyld; derfor vare ogsaa Vinduerne, med de grønne Ruder, smaa, og der var saa lavt som muligt under Loftet. Der fandtes en i Almindelighed lille Forstue, inden man — over et højt Dørtrin, gennem en lav Dør — kom ind i »Dawlestouen«, der tillige var Sovekammer. Man brugte »Kohvsænger« (Alkover), der vare opsatte langs Væggen ligefor Vinduerne og altsaa dannede et Panel for denne Væg, i Særdeleshed naar de vare med »Skrehder« (Træskodder); ellers hang et spraglet, storblomstret Sirt-

ses Gardin for Aabningen¹⁾. Der var gjerne to eller tre Alkover langs Væggen.

Gulvet var af Ler og ved den daglige Gang og Færdsel slidt i Bakker og Dale. Især under Bordet og foran Sengen var der dybe Huller, og Leret i disse blødgjordes ved Fugt, Spyt, o. l., saa det for det meste dannede et Ælte, der ikke var behageligt.

Opvarmningen i Dagligstuen blev enten besørget af en Bilæggerovn eller af en opmuret, ejendommelig Ler-Kamin, som kaldtes en »Lertuht« og udmundede i Skorstenen. Den var gjerne lidt kegleformig opefter, og ca. 1 Alen fra Gulvet var Indfyriingsaabningen, foran hvilken der var muret et udstaaende Skjød, hvorpaa man kunde rage Gløderne ud fra Ildstedet til derved at vedligeholde Varmen i en Kjedel eller Pande, der saaledes holdtes mere parat under Maaltidet.

Bohavet var lignende det, man andre Steder brugte i Bondestuer, ikke mere end det højst nødvendige, og tarveligt var det selvfølgelig i de trange Tider.

Væggeprydelser var der faa af: somme Steder »Himmelbreve« eller Godtkøbs-Farvetryk af tysk Fabrikat, enten indfattede i simple Rammer eller fordetmeste klistrede op paa Væggen med Gær; — dermed vare Folk godt fornøjede for 50—100 Aar siden.

»Owwestouen« var det fineste Rum, hvor Familiens Værdisager (Linned, Klædningsstykker o. l.) vare gjemte i »Klækkiester« og »Drowkiester«; og hvad øvrigt kostbart man havde af Lertøj o. s. v. var opstillet i denne Stue, som altid var mere »hejdet« end de øvrige.

I Kjøkkenet var det opmurede Fyrsted, hvor Maden

---

¹⁾ Sengeomhænget var som oftest af blaat Lærred med paa-trykte hvide Blomster, og Kappen foroven var kantet med Frynser. N.:

tilberedtes. Hvor man havde en »Wæwwild« (Væv), var der i Almindelighed »Væwstou« (Vævestue) ved Siden af Kjøkken og Bryggers.

I Udhusene, ved Siden af Stalden, var det primitive Karlekammer, hvor der lige var Plads til Karlens Klædekiste, og nogle Fjæl, der var slaaede op til et Sengested, fuldstændiggjorde Møblementet. Der var saa lavt til Loftet, at Karlen maatte krumme Ryggen, naar han stod oprejst derinde, og Loftet var ofte ikke andet end Stænger, hvorpaa der var »lajet« (ladet) Foder ligesom over Kohuset og Stalden; at der ofte dryssede Høsmul ned, og at et saadant Loft var alt andet end behageligt, siger sig selv.

Ofte havde Kreaturerne lige saa lidt Plads, og der er maaske flere, der have været i ligesaa stor Forlegenhed, som en Gang en Husmand. Han var tillige »Spelman« og havde været ude at musicere om Natten. Om Morgenen anmodede man ham om at blive og sove ud; men han afslog det bestemt, fordi hans Ko stod og skulde kælve, men ikke kunde, før han kom hjem og skaffede saamegen Plads, at Kælvingen kunde foregaa! —

---

8. Smaatræk fra det daglige Liv.

1. Som Lysestage til Tællelysene benyttedes fra ældgammel Tid en virkelig Ørneklø, som med Tæerne stod paa Bordet, medens Lyset blev stukket i Benpiben. En saadan, saakaldet »Lywsklou« var temmelig almindelig; det var gammelt Arvegods. Nu haves ikke andet tilbage end Benævnelsen, som bruges om almindelige Lysestager.

2. Tjenestefolk, som skiftede Plads til November, bleve før kaldte »Helmesser«, sagtens fordi Novem-

bersdag af enkelte Gamle kaldes »Helses« 3: Allehelgensdag.

3. Naar Kornet var opmejet i Høsten, og Høstfolkene kom hjem fra Marken den Dag, det sidste Skaar var slaaet, stillede de sig i Gaarden uden for Vinduerne, og Høstmændene strøge deres Leer af alle Kræfter. Det kaldtes »at stryge for Kaalen«, og Meningen dermed var, at, hvis Husbonden ikke hurtig nok kom med en Snaps, saa vilde Folkene ned i Kaalgaarden og hugge Kaalene om til Straf. Det hele var naturligvis Kommers og gav Anledning til megen Spøg, naar Manden kom ud med Brændevin og Øl og bad om, at de endelig ikke maatte hugge hans Kaal om.

4. Af Bylavets Skikke kan nævnes, at hver ny Mand skulde gjøre et Gilde for de andre, hvilken Skik ogsaa har været brugt andensteds i Landet; her kaldtes et sligt Gilde »Grandlaw« (Nabolag). I Strands bruges denne Skik endnu, men ikke i det øvrige Vistoft Sogn¹.

Naar Bymændene skulde samles i kommunale Anliggende (Skatter til Kommunen etc.), sendte Oldermændene et Bud ud, der skulde »kald' te Talli«, som det hed. Udtrykket kom af et Redskab, kaldet »Tallistokken, hvori Bødemærker udskares.

5. Af Hyrderemser nævnes her et Par:

»Oered æ lang,
 Dauen æ manne,
 Melmadderen æ smo,
 Hjoeren skal aaldtin' go;
 tihle op aa sille i Sæng,
 Pokker sku tien (tjene) min Haasbend faa Dreng!« —

¹ Nævnte Gjæstebud finder endnu Sted i flere Byer i Æbeltoft og Grenaa Egnen under Navn af »Indgangsgilde«, forhen »Indgangsbrændevin«. Brændevin søbedes tidligere med Skeer; — derfor spurgtes: »Kan Du give noget i Skaaret?« N.

Til Mejeren, den meget lang- og tyndbenede Edderkop, knytter sig flg. Remse, tilligemed et grimt Dyrplageri, som vel ikke har været brugt her paa Egnen, men været meget almindelig i Sønderherred blandt Hyrdedrengene. Naar de havde faaet fat i et sligt Dyr, fremsagde de gjen-tagende Remsen:

»Wolle, Wolle, Wæjjerloer!
 sej mæ, hue min Kjærrest buer,
 helle ska dit høuer (wenster) Bien hówles ow dæ!«

For hver Gang rykkedes et Ben af det arme Dyr, og tilsidst slængtes den benløse Krop bort.

6. Børn bruge endnu at rykke hinanden i Fingrene, én for én; for hver Finger, det knager i, faar Vedk: en Kjæreste; — ligeledes kaste de Havrekjærner paa hverandre; Antallet af de i Tøjet hængende Kjærner er de tilkommende Kjæresters.

7. I gamle Dage brugtes ofte meget radikale Kure, baade for den ene og anden Sygdom. En af de mest krasse var dog vistnok »at springe fra Beghatten«, som den kaldtes. Denne rædsomme Kurmethode bestod i, at den Person, som var plaget med skurvet Hovedbund (mod denne Sygdom brugtes nemlig Kuren), steg op paa en Stol, over hvilken der i et stærkt Reb hang ned fra Loftet en rund Hue af Læder eller andet sejt Stof, indvendigt forsynet med et godt Lag Beg. Nu trykkede Vedkommende denne Hue ned paa sit Hoved og fik den til at klistre sig godt fast, hvorpaa han med et fortvivlet Hop sprang ned af Stolen. Ved det voldsomme Ryk reves hele Overhuden med Skurv og samt af Hovedet og blev siddende i Beghatten; det virkede altsaa som en Slags Skalpering og bortryddede Ondet fra Grunden af. Imidlertid kunde det hændes, at Kuren maatte gjentages efter Aars Forløb; der var endog en Mand, der tre Gange

havde sprunget fra Beghatten; der hørte unægteligt Mod og Viljeskraft dertil!

8. Til Husum trak Studedriverne for godt 50 Aar siden deres store Kreaturkobler for Holstenskrangerne. Paa disse Fodrejser oplevedes der meget, som siden gav rigeligt Stof til Beretninger, og der cirkulere mange Historier fra den Tid, hvilke jeg dog ikke nærmere vil omtale; kun vil jeg, efter en gammel Kvægdrivers egen Mund, berette om Fortjenesten ved en saadan Tur. »Wi fek 4 Specier faa Turen; di 2 ga wi uj te Faatæring, aa næe wi kom te Hadersløw, saa kjøft wi Wiser faa di anne (andre) 2. Wi fek dem faa tre Skjelling Arket, aa, næe wi kom hjem, saa saall (solgte) wi dem igjen aa fek fier!« Paa denne Maade forøgede de Fortjenesten efter fattig Lejlighed.

---

9. Stueuhrsfabrikanten i Dejret.

Medens man i vor Tid her i Danmark, saa at sige hver Dag, hører Tale om nye og ofte betydningsfulde Fremskridt i de allerfleste Industrigrene, er der dog enkelte Fag, i hvilke vor solide, indenlandske Haandindustri er trængt tilbage og underkuet af den langt daarligere, men billige, udenlandske Maskinindustri; — det er netop Tilfældet med den Næringsgren, som de følgende Linier omhandle: nemlig Stueuhrsfabrikationen.

Det Arbejde, som er præsteret i denne Genre af de fordums Stueuhrmagere, besidder vel ikke den Glans, som de tyske, moderne Stueuhre have ved et flygtigt Øjekast; men, ser man nøjere til, opdager man let den store Forskjel, idet de nu hundrebaarige, danske Uhre bære Præget af en langt større Hensigtsmæssighed og Soliditet end de

nyere. Især i de fordums, fugtige Bondestuer have disse Stueuhre holdt sig forbavsende godt, og man kan kun beklage, at denne opmuntringsværdige Industri er bleven aldeles nedlagt, grundet paa Fabrikkerens ødelæggende Magt over det mindre Haandværk.

»Klokmagterne« vare gjerne jævne Landsbyfolk, der, udelukkende ved at gjøre ældre Stueuhre i Stand og forfærdige nye (Lommeuhre befattede de sig ikke med), tjente det nødvendige Livsophold.

Den eneste Haandværker i denne Næringsvej her paa Mols var Peder Møller i Dejret (Tved Sogn), — en dygtig Mand, af hvis Stueuhre der endnu — trindt om paa Mols, især i Tved og Vistoft Sogne — findes mange, der, skjøndt de nu have gjort Tjeneste i tre Menneskealdrer, dog ere omtrent lige saa gode som nye.

Peder Møller var, saavidt vides, født i Thy, omtrent i Midten af forrige Aarhundrede, og modtog sin Uddannelse hos Jens Villadsen Bundgaard, der var en bekjendt Stueuhrmager i Thy. Fra først af var Peder Møller hos en Slægting, der var Møller, og hvis Bedrift han skulde arve; men denne sikre Udsigt forlod han, da Lysten drev ham til at tage fat paa sit senere Haandværk, i hvilket han, efter de Tidens Forhold, drev det til at præstere noget virkeligt reelt og godt, især naar man tager Hensyn til, at de Hjælpebidler (Maskiner o. l.) til Haandens Arbejde, man dengang havde, vare meget ufuldkomne. De vare selvforfærdigede efter ældre Modeller, og man kjendte naturligvis intet bedre. Efter sit Ophold paa Møllen fik Peder sit Tilnavn: Møller, som han sidenefter altid brugte til Efternavn; — hans Familienavn var Jensen. Da han kom til Dejret, tog han Bolig i et Hus, kaldet Blanderhuset, hvorfor han her paa Egnen benævntes »Pé Blander«, under hvilket Navn han er mest bekjendt.

Han blev kaldet fra Thy til Tved Sogn af en mær-

kelig Aarsag: — for at give Vejledning i at skære Tørv. Han havde nemlig en Ungdomsven, der havde studeret og nu var Præst i Tved; det var den berømte Provst Winding, som var en Præstesøn fra Vestervig. Denne skrev efter Peder Møller i nævnte Anledning, da han gjerne vilde drage Nytte af en til Præstegaarden hørende Tørvemose, og Uhrmageren kom hened — og blev her med det samme. En af hans første Bestillinger var, at han en hel Dag gik rundt i Tved Sogn, søgende efter Støbesand, hvilket han maatte sikre sig, inden han kunde nedsætte sig her, da det ikke kunde undværes, fordi han selv maatte støbe Klokker, Tinkranse og Hjørnestykker til Skiver, Pendullinser, Hjul o. s. fr. Oppe paa Isgaard Mark fandt han det søgte, og nu begyndte han at arbejde. Det første Uhr forfærdigede han til Provst Winding; — det ejes nu af Gaardejer P. Møller i Tved. Derefter fik Kammerraad Marcussen paa Isgaard ét, og nu bestilte alle, som havde Lyst og Ævne, Stueuhre hos Peder Møller. Det var nemlig ikke saa billig en Vare at anskaffe sig i de Tider: 32 Daler for et 8 Døgns Uhr med Slagværk og 18 Daler for et 24 Timers, saa det var ikke alle, for hvem det slog til at faa et af »Pé Blanders Værker«¹⁾. Selv Kjøbmænd og Andre i Aarhus fik enkelte Uhre af P. M.; det var i Almindelighed Taffeluhre, med Spindelgang og Fjederkraft.

Alt sit Værktøj havde P. M. selv forfærdiget; foruden det til Uhrmageriet henhørende havde han Høvlebænk og en lille Blæsebælg; — man maatte hjælpe sig selv i hine Tider, og P. M. var en Mand, der forstod mere end én Ting.

Han var bestemt i sit Væsen, en strix Mand hjemme, og en Mand, der ikke tog imod Grovheder uden at tage

¹⁾ »Wihsværker« kostede 4 Daler; — dem købte de mindre Bemidlede. Et saadant Uhr medtog — efter Niels Møller's Sigende — 16 Dages Arbejde, — og saa skulde der endda stræbes!

til Gjenmæle. Saaledes var han en Dag hos Provst Winding for at gjøre et Stueuhr i Stand. Provsten, der jo kjendte Pér, vilde have Løjer med ham og lod ham høre, at enhver sagtens kunde have med saadant et Klokværk at bestille: det var ingen Kunst o. s. v. Det tav Pér til, medens Provsten stod hos ham; men, da denne gik ud, syntes Pér, det kunde være nok med det Brovteri; han gik saa sin Vej til Dejret og lod Winding om at samle det adskilte Uhr. Saa kom Provsten ind lidt efter og skjønnede nok, hvordan Sagerne stod. Han raabte ud til sin Karl: »Hej! — Saa Du ikke noget til Gal-Pér?« — Karlen svarede, at ham havde han sét gaa ad Dejret til. »Saa kommer du til at tage en Hest og ride efter ham, for at faa ham med tilbage,« sagde Winding. »Du kan sige, jeg vil give ham 2 Skjæpper Rug!« — Det gjorde Karlen; Mesteren kom igjen, og Uhret blev istandsat.

P. M. havde en Søn, Niels Møller, som ogsaa fik Blandernavnet, lærte Professionen og siden fortsatte Faderens Gjærning; men han var paa langt nær ikke saa dygtig som Faderen, og de faa »Wihsværker« (Gangværker uden Slagværk), som N. M. har gjort, staa langt tilbage for den Gamles Arbejder.

P. M. var en stræng Læremester. Tampen hang ved Skruestikken og blev hyppigt afbenyttet; ja, Sønnen fik den endog at smage, efter at han var bleven gift!

Peder Møller døde¹⁾ i Tyverne; — han havde vel da boet i Dejret i ca. 30 Aar; — men et varigt Minde har

¹⁾ Som et Exempel paa, hvor overilet Folk handlede i gamle Dage ved øjeblikkelig at lægge døde Folk paa Straa og derved berøve dem den Varme, som muligt kunde have kaldt til Live igjen i Tilfælde af saakaldt Skindød, anfører jeg følgende Træk om Peder Møller — efter hans Sønnekones Fortælling. Hun berettede, at tredje Dagen efter, at han var »død«, havde han rejst sig paa Straalejet og skreget, men var derefter sunken afmægtig tilbage igjen. Dette »Jærtegn« blev højst forskjellig

han sat sig i sine Hænders Gjærning, og »Pé Blanders Klokker« ville endnu i hundrede Aar gjøre Tjeneste som Tidsmaalere. Med den smukke, karakteristiske, broncerede Skive med forsølvet Talkrans og Navneplade og forgyldte, støbte Hjørnestykker danne de en solid Pynt ved Siden af det moderne, indførte Stads og ville bestaa, naar dette forlængst er ubrugbart.

---

udlagt: men Folk i Alm. troede dog, det havde været et Slags Gjengangeri, fordi Peder Møller »kunde mere end sit Fadervor«; thi alle de Beviser, han gav paa Kunstfærdighed og Snille, troede man naturligvis skrev sig fra Ævnen til at kunne hexe, som enhver dygtig Mand i Mængdens Øjne besad for mange Aar tilbage. At P. M. kunde være skindød, kom man i hvert Tilfælde ikke i Tanker om. — —
